

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

August Borssén

In i mörkret

Lagstiftningen mot den organiserade brottsligheten ur ett kritiskt
perspektiv

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Per Ole Träskman

Ämnesområde
Straffrätt

Termin
9

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och problemställningar	4
1.2 Avgränsning	4
1.3 Metod och material	4
1.4 Disposition	4
2 STRAFFMÄTNING	6
2.1 Straffrättsreformen av år 1989 och ideologisk utgångspunkt för påföljdsvalet och straffmätningen	6
2.2 Straffmättningsprocessens systematik	7
3 GRUNDMODELLER FÖR LAGSTIFTNINGSPOLITIKEN	9
3.1 Straffsystemets tre nivåer och begreppsdefinition	9
3.2 Den defensiva modellen-den onda staten	9
3.3 Den offensiva modellen-den goda staten	10
3.4 Konsekvenser av den offensiva straffrättspolitikerna inom området organiserad brottslighet	11
4 ORGANISERAD BROTTSLIGHET	13
4.1 Allmänt	13
4.2 Begreppets framväxt	13
4.3 Smörhåleteorin	16
4.4 Allmänna situationen inom EU	16
4.5 Situationen i Sverige	17

5	DET INTERNATIONELLA PERSPEKTIVET PÅ DEN ORGANISERADE BROTTSLIGHETEN	18
5.1	Narkotikasmuggling	18
5.1.1	1961 års allmänna narkotikakonvention efter ändring genom 1972 års protokoll	18
5.1.2	1971 års Wienkonvention om psykotropa ämnen	20
5.1.3	Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen 1988	20
5.1.4	Förslag till rådets rambeslut om minimibestämmelser för brottsrekvisit och påföljder för olaglig narkotikahandel	21
5.1.5	Förenta Nationernas konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet	22
5.2	Trafficking	23
5.2.1	Förenta Nationernas konvention om avskaffande av diskriminering av kvinnor 23	23
5.2.2	Förenta Nationernas tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn	23
5.2.3	Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter	24
5.2.4	Rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel	25
6	NARKOTIKASMUGGLING	27
6.1.1	Lagstiftning	27
6.1.2	Omfattning	29
6.1.3	Rättspraxis	31
6.1.3.1	NJA 1987 s.680	31
6.1.3.2	NJA 1991 s.255	31
6.1.3.3	NJA 1992 s. 679	31
6.1.3.4	NJA 1993 s. 292	32
7	MÄNNISKOHANDEL	33
7.1.1	Lagstiftning	33
7.1.2	Omfattning	37
7.1.3	Rättspraxis	38
7.1.4	Dom i Nacka Tingsrätt och Svea Hovrätt	38
7.1.5	Dom i Stockholms Tingsrätt och Svea Hovrätt	40
8	ANALYS	41
8.1	Narkotikasmuggling – varför de höga straffen?	41
8.2	Människohandel för sexuella ändamål – varför ett särskilt brott?	43
8.3	Avslutande analys	45
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	47
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	50

Sammanfattning

Detta arbete behandlar framväxten och utformningen av två olika brott som kan sägas vara signifikativa för den organiserade brottsligheten. Båda dessa brott: narkotikasmuggling och människosmuggling, förutsätter den typ av nätverk som är själva grunden för begreppets definition.

Det finns ett stort intresse för statsmakten att begränsa dessa brotts allmänna skadeverkningar. Detta gäller speciellt narkotikasmugglingen i och med att narkotikamissbruket i vårt land kostar samhället stora pengar i fråga om polisresurser, sjukvård och socialtjänst m.m. Människosmugglingen har utöver de ekonomiska skadeverkningarna en påtagligt inslag av humanitärt lidande som även i hög grad anknyter till den alltmer aktuella i- och u-lands problematiken. Dessa faktorer tillsammans gör att denna lagstiftning ständigt är i fokus för lagstiftarnas intresse. Faran med detta intresse är att det är lätt att halka in på en väg som bär spår av en offensiv straffrättspolitik, i och med att straffrätten blir ett substitut för den mängd av åtgärder på en rad olika plan som hade behövt vidtas. Denna utveckling accelereras också av allmänhetens och massmedias krav. Slutsumman av detta blir att straffrätten till viss del används för att försöka lösa de samhällsliga och sociala problem som dessa brott är symptom på.

Denna straffrättspolitiska inriktning har inneburit exempelvis att brottet människosmuggling infördes med hänvisning till ett akut problemläge och trots att denna typ av förfarande i stort sett var straffbelagt sedan tidigare.

När det gäller narkotikalagstiftningen har den kommit att omfatta fler och fler preparat och straffsatserna har undan för undan höjts med hänvisning till smörhålst teorin. Denna teori innebär förenklat uttryckt att den organiserade brottsligheten söker sig till det land som har lägst straffsatter. Smörhålst teorins trovärdighet är indirekt ifrågasatt av flera remissinstanser likaså nyttan av längre och längre straff.

Detta reser frågan varför utvecklingen på dessa områden ändå har gått åt detta håll. Denna fråga kan dock inte besvaras med stor säkerhet. En mångfald faktorer har förmodligen samverkat, men kärnan till utvecklingen kan förmodligen finnas i inställningen till staten och straffrätten. Staten ses som något självklart gott i förhållande till det som skall bekämpas. Detta gör det svårt att se de skadeverkningar som statens agerande i dessa frågor kan tänkas ge upphov till. Ett exempel på skadeverkningar av att staten kraftfullt går in och styr upp ett problemläge, är normaliseringen av det exceptionella. Polis och åklagare tilldelas extraordinära resurser för att lösa ett problem i ett akut läge. Dessa resurser kan sedan komma att ses som något normalt som sedan kan tillgripas mot "vardagsbrottsligheten". Mot denna utveckling fordras vaksamhet och ett kontinuerligt ifrågasättande av statens rätt att ingripa i de enskilda medborgarnas frihet.

Förord

Med risk för att låta extrem, tror jag att det är viktigt att lyfta fram de mera primitiva aspekterna av vårt samhälle. Vi får inte glömma de förutsättningar som ytterst gäller för oss. Gör vi det går vi vilse. Då vandrar vi in i utopiernas "ordnade", men grymma och totalt omänskliga dimension. Det är viktigt att komma ihåg när det talas om nolltolerans och "war on drugs".

Drömmar om nollvisioner, att ingen skall gå under i drogträsket, eller att ingen skall utnyttjas i prostitution, är orealistiska. Människan är en komplicerad varelse som i sin tur skapar ett minst lika nyansrikt och komplicerat samhälle. Samhällets funktion är en buffert mot naturens villkor. Priset för att uppnå en nollvision är att samhället förändras från något som mer eller mindre uppfyller medborgarnas behov av en buffert, till en mardröm som tillsist helt berövar människan det enda hon egentligen har rätt till - sin frihet.

Båda de brotten jag har valt att undersöka har en viktig faktor gemensam. De kan båda sägas vara försök från lagstiftarens sida att bekämpa den organiserade brottsligheten. I denna kamp framkommer en rad intressanta aspekter på vår egen samhällsordning. I denna konfliktsituation visas vilka värden och principer som fundamentalt sett styr lagstiftningen.

Förkortningar

AMOB	Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet
BrB	Brottsbalken
EGT	Europeiska gemenskapens tidning
Europol	the European Police Office
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
NSL	Narkotikastrafflagen (1968:64)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning 1
Prop.	Proposition
RIF	Rådet för inrikes frågor
RKP/KUT	Rikskriminalpolisen/Kriminalunderrättelsetjänsten
RÅFS	Riksåklagarens författningssamling
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Syfte och problemställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka tillskapandet och utvecklingen av lagstiftningen mot den så kallade organiserade brottsligheten.

Undersökningen sker för att kunna ge svar på frågan om vilka tankar och idéer som kännetecknar utvecklingen och för att diskutera kring möjligheten att med lagens hjälp förebygga denna typ av brottslighet. I detta ligger att diskutera kring de faror som kan tänkas finnas med att använda lagen som verktyg.

1.2 Avgränsning

Den undersökta lagstiftningen är avgränsad till narkotikasmuggling och trafficking. Det finns en rad olika typer av brott som förövas inom ramen för det som benämns som organiserad brottslighet. Anledningen till att jag har koncentrerat mig på de två ovan angivna brotten är att de är skolexempel på det som förknippas med organiserad brottslighet. Båda brotten förövas inom nätverk som förutsätter resurser och planering. Brotten är helt enkelt karaktäristiska för begreppet.

1.3 Metod och material

I arbetet med denna uppsats har jag använt mig av traditionell juridisk metod och undersökt juridisk doktrin. Jag har även använt mig av elektroniska källor i form av Internet och databaser för att hitta material.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kapitel om den ideologiska grunden för straffmätningen i Sverige och en kort historik över den senaste straffrättsreformen. Sedan följer en allmänt hållen beskrivning av straffmätningprocessen.

Tredje kapitlet redogör för de dominerande modellerna för straffrättspolitik enligt Jareborgs beskrivning. Detta kapitel är tänkt att fungera som utgångspunkt för en diskussion kring den offensiva straffrättspolitikens genomslag i lagstiftningen.

Fjärde kapitlet behandlar organiserad brottslighet och själva begreppets innebörd. I kapitlet finns också en kort redogörelse av smörhålst teorin och utdrag ur Europols situationsrapport om den organiserade brottsligheten inom EU.

Därefter följer ett kapitel om de internationella instrument vilka fungerat som vägvisare och rättesnören för den svenska lagstiftningen på området. De olika instrumenten är uppräknade i kronologisk ordning.

Kapitel sex beskriver den nationella lagstiftningen när det gäller narkotikasmuggling. Beskrivningen inkluderar historik över brottsbegreppets framväxt och speciellt över det till brottet knutna straffets utveckling. Jag har även inkluderat utdrag och sammanfattning av RKP:s rapport över situationen i Sverige avseende brottet i fråga. Detta är gjort främst för att läsaren skall få en uppfattning av företeelsens omfattning. Av en liknande anledning är viss rättspraxis medtagen. Min avsikt är att läsaren skall få en uppfattning om, och exemplifiering av, de straff som döms ut.

Kapitel sju har samma funktion som kapitel fem fast med fokus lagt på brottet människohandel för sexuella ändamål. Dispositionen i kapitlet är i princip samma som i kapitel fem.

Till sist återfinns analysavsnittet där jag redovisar mina egna tankar kring den i avsnitt 1.1 uppställda problemformuleringen.

2 Straffmätning

2.1 Straffrättsreformen av år 1989 och ideologisk utgångspunkt för påföljdsvalet och straffmätningen

I Sverige reformerades strafflagstiftningen år 1989. Denna reform syftade till att samla straffmättningsbestämmelser i ett kapitel och regler för val av påföljder i ett annat. Grunderna till reformationen av straffsystemet kan spåras till 60-talets mitt då brottsbalken trädde i kraft och den kritiska diskussion som då startade. Som ett led i denna diskussion avlämnades BRÅ-rapporten "Nytt Straffsystem"¹. Denna rapport innehöll ett reformprogram. Rapporten tog också särskilt upp den ideologiska grunden för ett nytt straffsystem samt hur påföljderna borde utformas.

År 1979 fick fängelsekommittén och frivårdskommittén i uppdrag att göra en allmän översyn av påföljdssystemet. Frivårdskommitténs del i detta var att behandla frågan om utformningen av kriminalvård i frihet och alternativ till fängelsestraff.

Fängelsestraffkommittén skulle behandla frågor som direkt hängde ihop med frihetsstraff. Båda kommittéernas betänkande ledde till lagstiftning. Fängelsestraffkommitténs betänkande ledde till sänkande av allmänna minimum för fängelsestraff till 14 dagar² och frivårdskommitténs till att reglerna om påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn ändrades, samt att institutet kontraktsvård infördes.³

En ny socialtjänstlagstiftning trädde i kraft den 1 januari 1982. Den medförde förändringar av innehållet i de särskilda vårdpåföljderna överlämnande till vård inom socialtjänsten och överlämnande till vård enligt lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall. Ytterligare förändringar skedde även då de särskilda straffen, ämbetsstraffen och disciplinstraff för krigsman, avskaffades år 1975 resp. 1987.⁴

Sammanfattningsvis kan sägas att en rad olika förändringar skedde av brottsbalkens påföljdssystem under 70- och 80 talen. Dessa förändringar ledde till att krav restes för att öka förutsebarheten och enhetligheten i straffrättsskipningen. Detta var ett av syftena med reformen.

Den nya reformen innebar också att 1 kap. 7§ BrB upphävdes. Denna paragraf stadgade att påföljdsvalet var en avvägning mellan hänsynen till allmän laglydnad och intresset att främja den dömdes

¹ Brå-rapport "Nytt Straffsystem", 1977:7.

² Detta skedde år 1981 på grundval av prop. 1980/81:44 genom SFS 1981:331. Detta är hämtat från prop. 1987/88, s. 30.

³ Prop.1982/83:85, SFS 1983:240 och vad avser kontraktsvård prop. 1986/87:106, SFS 1987:761. Detta är hämtat från prop. 1987/88, s. 30.

⁴ Se prop. 1975:78, SFS 1975:667 resp. prop. 1985/88:120. Detta är hämtat från prop. 1987/88, s.30.

⁴ Se prop. 1975:78, SFS 1975:667 resp. prop. 1985/86:9, SFS 1986:645. Detta är hämtat från prop. 1987/88:120, s. 30.

anpassning till samhället. Anledningen till att den upphävdes var den starka kritik mot att domstolarna skulle göra en prognos i det enskilda fallet. Den kriminologiska behandlingsforskningen hade visat, att effekterna av olika påföljder, inte skiljde sig åt speciellt mycket och att möjligheterna att förutse påföljdernas effekter för den enskilde individen var för små för att en meningsfull individualpreventiv bedömning skulle kunna göras. Fängelsekommittén menade att domstolarna inte skulle lägga in allmän- eller individualprevention i bedömningen av de enskilda fallen. När det gällde allmänpreventionen ansåg kommittén att den i huvudsakligen verkade genom lagens straffhot och en fast och konsekvent praxis. Dessutom fanns det ytterligare tre skäl för att domstolarna inte skulle åläggas denna uppgift. För det första ansåg kommittén att enskilda domar i sig inte kan anses att vara av betydelse för allmänpreventionen. För det andra ansågs domstolarna inte kunna göra den kvalificerade bedömningen som krävdes för att den individualpreventiva funktionen skall verka effektivt. För det tredje ansågs det stridande mot kravet på likhet inför lagen att i ett enskilt fall göra avvikelser från en sedvanlig påföljdsbestämning. Utgångspunkt för påföljdsbestämningen skulle istället vara hur klandervärt brottet ansågs vara. Denna klandervärdhet skulle avspegla sig i begreppet straffvärde och varje brotts straffvärde skulle stå i proportion till övriga brott. I propositionen framhålls att straffvärde inte är någon objektiv egenskap hos en gärning utan en värdering som är beroende av vem som svarar för bedömningen.⁵ Flera varianter på definitioner av straffvärde finns i doktrinen. För att nämna ett exempel definierar Jareborg straffvärdet som en funktion mellan gärningens skadlighet/farlighet och gärningsmannens skuld sådan den kommit till uttryck i gärningen.⁶

2.2 Straffmätningens processens systematik

Enligt den normala proceduren för påföljdsbestämning skall brottets straffvärde enligt 29 kap. 1-3 §§ brottsbalken fastställas. Straffvärdet har en dubbel funktion. Det har betydelse både för påföljdsvalet och för själva straffmätningen.

Bedömningen börjar med att den relevanta straffskalan väljs ut. När det rör gradindelade brott krävs i detta skede en förenklad straffvärdesbedömning. När den relevanta straffskalan har blivit fastställd är bedömningens utgångspunkt straffskalans understa gräns.⁷ Efter detta skall det aktuella brottet placeras inom straffskalan. I detta skede bedöms vilken typ av standardfall som brottet är. Faktorer som har placerat brottet i en grövre straffskala skall inte dubbelräknas. Därefter konkretiseras bedömningen genom att de brottsinterna faktorerna läggs till bedömningen.

I nästa steg blir de brottsexterna faktorerna aktuella. I 29:2 anges försvårande omständigheter och i 29:3 förmildrande omständigheter. Detta utgör grunden för straffmätningen.

⁵ Prop. 1987/88:120, s.36.

⁶ Nils Jareborg, Straffideologiska fragment, 1992, s.159.

⁷ P Asp och A. v. Hirsch, SvJT 1999, s.174.

Utöver detta kan straffet förändras i mildrande eller skärpande riktning beroende på faktorer som återfall, att det föreligger billighetsskäl, att förbrytaren har en låg ålder, lindring p.g.a. specialregler eller att påföljdseftergift sker.

När det gäller skärpning på grund av återfall skall detta beaktas enligt 29 kap. 4§ brottsbalken. Det skall då röra sig om återfall i likartad brottslighet eller återfall i en allvarligare typ av brottslighet. Ingen regel är dock utan undantag. Det kan bli aktuellt att döma till fängelse även om brotten inte är likartade eller speciellt allvarliga. Det kan enligt brottbalkskommentaren bli fallet då någon under loppet av ett eller flera år upprepade gånger lagförs för olika typer av brott som inte kan karaktäriseras som särskilt allvarliga.⁸ Även tidsfaktorn är av betydelse när en bedömning görs om hänsyn skall tas till tidigare brottslighet vid påföljdsvalet. Om en lång tid förflutit sedan brottet begicks så minskar skälen för att beakta den tidigare brottsligheten.

När en lämplig påföljd har valts med beaktande av ovanstående faktorer tar straffmätningen vid.

Billighetsskäl regleras i 29 kap. 5 § brottsbalken och innebär omständigheter som talar för ett mildare straff och som är relaterade till gärningsmannens person och hans handlande efter brottet.

I 29 kap. 7 § brottsbalken finns specialbestämmelser för den som begår brott före tjuogoettårsdagen. Paragrafen ger utrymme att döma till ett lindrigare straff än det som är stadgat för brottet. Det är åldern i sig som motiverar användandet av denna paragraf inte det faktum att gärningsmannens ålder skall ha påverkat hans handlande. Detta stadgande gäller även böter.

Vissa typer av specialregler medför också en viss strafflindring. Exempel på sådana regler är 29 kap. 6 § brottsbalken om gärningsmannen har straffats utomlands för samma brott.

Det kan också bli aktuellt med påföljdseftergift. Påföljdseftergift sker genom billighetsskälen i 29 kap. 5 § BrB. Domstolen finner vederbörande skyldig till brottet men med hänsyn till omständigheterna efterges påföljden enligt 29 kap. 6 § BrB.

⁸ Brottbalken – En kommentar del III, supplement 9 januari 2003, s. 30:26.

3 Grundmodeller för lagstiftningsarbetet

3.1 Straffsystemets tre nivåer och begreppsdefinition

Jareborg delar in straffsystemet i tre nivåer. Dess nivåer är:⁹

1. Lagstiftningsnivån. På denna nivå fattas beslut om kriminalisering av vissa företeelser.
2. Domstolsnivån. Här bestäms påföljder för bevisad brottslighet.
3. Administrativ myndighetsnivå. Verkställer den utdömda påföljden.

I begreppet straffrättssystemet innefattas de rättsliga regleringar och principer som är hänförliga till någon av de tre ovan angivna nivåerna. Straffrättssystemet har också en processuell sida som är knuten till alla tre nivåerna. Praktiskt sätt är den sidan dock mest framträdande på domstolsnivån.

3.2 Den defensiva modellen-den onda staten

Det som kännetecknar den defensiva straffrättsmodellen är att den syftar till att skydda enskilda människor mot maktmissbruk. Maktmissbruk hotar den enskilde från flera olika källor såsom missbruk av statlig makt, överdriven repression i laglig som olaglig form och missbruk av informell makt (privatjustis). Jareborg uppger, att poängen med denna version av straffrätten är att kyla ner konflikter och känslor för att bana väg för rättssäkerhet och rättvisa. Brottsprevention är underordnad dessa begrepp.

Den defensiva modellen innehåller principer för kriminalisering, processuella rättssäkerhetsgarantier och principer för påföljdsbestämning. De tio viktigaste principerna för kriminalisering enligt denna modell är:¹⁰

- Brotts förutsätter att gärningen typiskt sett kränker eller hotar ett rättsligt erkänt intresse eller värde, som är möjligt att konkretisera.
- Brotts förutsätter att gärningsmannen kan anses vara moraliskt ansvarig för gärningen; straffrättsligt ansvar får inte åläggas om gärningsmannen saknade ansvarsförmåga eller om han handlade utan uppsåt eller oaktsamhet eller om han på annan grund måste anses vara ursäktad.

⁹ Jareborg, "Varning för straff", 1995, s.20.

¹⁰ Jareborg, "Varning för straff", 1995, s.24f.

- Ett brott består i enstaka onda eller kränkande gärningar; straffrätten riktar sig direkt mot handlingar och underlåtenheter, endast indirekt riktar den sig mot gärningsmannen.
- Brottstyperna måste vara definierade i lag (generell normgivning, tillgänglig för allmänheten).
- Kriminaliseringen bör genom straffskalans utformning återspegla också måttet av förkastlighet hos brottstypen.
- Repressionsnivån, dvs. straffhotet sådant det kommer till uttryck i påföljdspraxis, bör inte vara strängare än vad som är nödvändigt för att hålla brottsligheten på en tolerabel nivå.

Sammantaget blir följden av dessa principer enligt Jareborg, att strafflagen blir en uppräknig av samhälleligt sanktionerade grundläggande moraliska krav.

De viktigaste principerna för påföljdsbestämning är kravet på proportionalitet mellan brott och straff och kravet på ekvivalens. Det innebär att straffen för lika klandervärda gärningar skall överensstämma. Därtill kommer principen om återhållsamhet vid påföljdsbestämningen vilket innebär att onödigt strafflidande skall undvikas.

Enligt denna modell är den inte en straffrättslig huvuduppgift att bidra till att lösa sociala eller samhälleliga problem. Skälet för att ha ett straffrättsystem är för att undvika maktmissbruk och inget annat. Straffrätten skall vara ett hinder för både myndigheter, politiker och brottslingar.

3.3 Den offensiva modellen-den goda staten

Tillskillnad från den defensiva modellen ses straffrätten här som ett verktyg för att lösa sociala och samhälleliga problem. Straffsystemet skall främst syfta till effektiv brottsprevention.

Historiskt förklarar Jareborg denna modells uppkomst med, dels att rädslan för maktmissbruk avtog under den tidiga demokratiseringsprocessen runt om i Europa, dels att naturvetenskapliga och teknologiska framsteg under 1800-talet bidrog till en tro på att samhället inom en snar framtid skulle kunna styras i en positiv riktning. Detta sistnämnda resulterade bland annat i individualpreventiva inslag i påföljdssystemet. Det gjorde folk mer vana och i förlängningen (om jag tolkar Jareborg rätt) mer mottagliga för argument rörande effektiv brottsprevention. Dagens system försöker, i spillrorna av individualpreventionens misslyckande, på en bredare front nå en ökad brottsprevention. Till buds för detta finns i stort sätt endast dagens generellt verkande medel.¹¹

¹¹ Jareborg, "Varning för straff", s.28.

Den offensiva inriktningen kännetecknas av snabba ingripanden mot vad som betecknas problemlägen och enligt Jareborg innefattas lång rad faktorer vars konsekvenser bland annat innebär att:

- Synen på dem som förövat allvarliga brott håller på att förändras, vilket avspeglar sig i språkbruket; man talar om ”kamp mot brottsligheten, ”war on drugs”, osv. Vissa typer av brottslingar uppfattas mer som fiender, som inte riktigt är värda att vara medborgare, än som medmänniskor som har betett sig illa.¹²
- Ökat beroende av allmänhetens och massmediernas krav på större effektivitet vad gäller brottsprevention.¹³

3.4 Konsekvenser av den offensiva straffrättspolitikerna inom området organiserad brottslighet

De två ovan angivna politiska modellerna utgör grunden för det straffrättsliga lagstiftningsarbetet.¹⁴ Således utgör de även grunden för den i detta arbete undersökta lagstiftningen. Själva lagstiftningsarbetet är en blandning av dessa båda modeller och berör samtliga delar av straffrätten. Det intressanta är den offensiva inriktningens genomslagskraft när det gäller frågor kring den organiserade brottsligheten i straffrätten. Detta anser jag är mest iögonfallande när det gäller tillskapandet av brottet människohandel för sexuella ändamål, men tydliga element av detta sätt att betrakta och använda straffrätten finns även i narkotikalagstiftningen.

Anledningen till detta tror jag beror på den hotbild som målas upp i begreppet organiserad brottslighet. Det är ett hot som riktas både mot medborgarna som individer och staten som förvaltare av samhällsordningen. Det är av den anledningen en väldigt lättkommunicerad hotbild.

Till detta kommer den bild av organiserad brottslighet som förmedlas i massmedia samt genom diverse filmer och böcker. Detta avhumaniserar människor som anklagas för brott associerade till organiserad brottslighet och gör att de lättare kan berövas de rättigheter en rättsstat skall tillerkänna individen.

Sammantaget öppnar detta upp för den offensiva inriktningen, vars huvudsakliga syfte är att förhindra skadligt eller felaktigt beteende. Detta sker på den defensiva modellens bekostnad och dess funktion att ge den enskilde skydd mot statens maktövertagande.

En sådan utveckling medför en rad faromoment såsom en uppskrivning av repressionsnivån generellt i hela straffrättssystemet genom

¹² Jareborg, ”Varning för straff”, s.30.

¹³ Jareborg, ”Varning för straff”, s.30.

¹⁴ Det bör för ordningens skull inflikas att Jareborg endast räknar den defensiva modellen som just modell. Det som jag kallar för den offensiva modellen kallar han för en inriktning av den anledning att den inte kan anses som så pass självständig från den defensiva modellen att den kan karaktäriseras som modell.

att proportionalitetsprincipen snedvrids. I förlängningen leder detta också till högre verkställighetskostnader för samhället. En ytterligare och mer övergripande fara är att medborgarnas intresse i allt större utsträckning kan komma att underordnas statens. Denna utveckling kan starta inom ett begränsat område såsom de straffrättsliga bestämmelser som rör organiserad kriminalitet för att därefter sprida sig genom det straffrättsliga systemet till andra områden, där vi åtminstone i dagsläget finner det otänkbart att ge upp personlig frihet till staten.

4 Organiserad brottslighet

4.1 Allmänt

Först skall sägas att det inte finns en enda allenaordande definition av begreppet organiserad brottslighet. Begreppet används dock allmängiltigt för att gradera brottslighet som mer eller mindre välorganiserad med tyngdpunkt på termer som planering, kalkylering och professionalism. I detta utgör tillgång till resurser och inre disciplinering viktiga delar.

Grunden till en allmängiltig definition kan kanske beskrivas som välorganiserad och omfattande brottslighet, som förövas fortlöpande inom ramen för en organisation eller sammanslutning, som inte är tillfällig. Gemensamt för de historiska exempel som finns är individens underordnande till organisationens ledarskap. Det skall alltså finnas en social ordning.

Att vara delaktig i en organisation av maffians typ är inte straffbelagt i Sverige. Vad som är straffbelagt är de enskilda handlingar som kan utövas inom ramen för den organiserade brottsligheten t.ex. koppleri, narkotikalangning, mord, stöld. Det som inte täcks av någon självständig brottsbeskrivning får täckas av regler om medverkan.

4.2 Begreppets framväxt

Hur begreppet organiserad brottslighet har utvecklats i Sverige kan följas genom en rad myndighetsskrivelser från omkring år 1976 då det tillsattes en arbetsgrupp inom Rikspolisstyrelsen mot organiserad brottslighet. Arbetsgruppen tillsattes på grund av omfattande kriminalitet, som rörde stora ekonomiska och samhällseliga värden blottades, i ett antal polisutredningar och i medier.

Kriminaliteten bestod av utbredd skatte- och valutabrottslighet, svarta och gråa affärer med fastigheter, företag, lån, svart arbetskraft och bilar, organiserad prostitution samt spel- och klubbverksamhet.¹⁵

Arbetsgruppen kom fram till nio punkter som de ansåg utmärkte organiserad brottslighet¹⁶:

- 1) skall bedrivas i form av en verksamhet
- 2) denna verksamhet skall vara kriminaliserad i sig
- 3) den skall ha fortlöpande kontinuerlig karaktär
- 4) den skall ha en bestämd inriktning
- 5) den skall gå att planera och styra framåt i tiden med en relativt hög grad av säkerhet

¹⁵ Se SOU 2000:88 s.55ff.

¹⁶ I hög grad influerat av amerikanska forskningsresultat. SOU 2000:88 s.56.

- 6) den skall ha anknytning till fasta lokaler, platser eller områden,
- 7) den skall omfatta flera personer
- 8) dessa skall vara organiserade i en besluts- och funktionshierarki, där de enskilda medlemmarna är utbytbara,
- 9) beslut, informationer och kommunikation liksom flödet av pengar, varor och tjänster skall följa vissa på förhand uppgivna mönster.

AMOB framhöll även skillnaden mellan professionell brottslighet och den organiserade brottsligheten. Med professionell brottslighet avses brott som begås av traditionella yrkesbrottslingar med vissa speciella färdigheter och sociala kontakter.

Man framhöll även skillnaden mellan den organiserade- och den ekonomiska brottsligheten. Skillnaden skulle bestå i att verksamheten när det gäller den ekonomiska brottsligheten i sig själv inte är kriminaliserad, men verksamheten utgör själva grunden för återkommande inslag av kriminella handlingar.

1981 aktualiserades frågor kring ekonomisk- och organiserad brottslighet i ett betänkande från justitieutskottet.

Utskottet beskrev ekonomisk brottslighet som brottslighet som först och främst har ekonomisk vinning som motiv. Därutöver skall den ekonomiska brottsligheten ha "... en kontinuerlig karaktär, bedrivs på ett systematiskt sätt och förövas inom ramen för en näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad men som i det enskilda fallet utgör själva grunden för de kriminella handlingarna".¹⁷ Som exempel på typiska verksamheter som inte var att anse som ekonomisk brottslighet i utskottets mening var: vissa grövre narkotikabrott, koppleri i form av organiserad prostitution, organiserat häleri och illegalt spel och spritutsänkning i klubbverksamhet.

Justitieutskottets brottsdefinition blev vid flera tillfällen utsatt för kritik. Kritik som kan sägas förebåda den nuvarande inställningen till ekonomisk och organiserad brottslighet, att de kan sägas vara två sidor av samma mynt och att det inte kan uppställas en skarp gräns emellan dem.¹⁸ Begreppen ekonomisk- och organiserad brottslighet har smält samman. När det gäller avgränsning mellan organiserad brottslighet och brottslighet av annat slag sker det genom att med organiserad brottslighet avses en mera sofistikerad och systemhotande brottslighet.¹⁹

Även inom EU bedrivs ett arbete för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Inom EU är det EUROPOL som har till uppgift att bekämpa terrorism, narkotikasmuggling och andra former av internationell organiserad kriminalitet. För att gemensam kartläggning av den organiserade kriminaliteten skall underlättas används inom EUROPOL en gemensam definition av organiserad kriminalitet. Följande elva punkter sägs karaktärisera organiserad kriminalitet:

1. Det skall röra sig om ett samarbete mellan fler än två personer.

¹⁷ Citerat genom SOU 2000:88 s.57.

¹⁸ Denna inställning redovisas i regeringens skrivelse till riksdagen (skr. 1994/95:217). Detta är hämtat ur SOU 2000:88 s.58f.

¹⁹ Se SOU 2000:88 s.59.

2. Var och en skall ha egna tilldelade uppgifter.
3. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden.
4. Inre disciplin och kontroll.
5. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.
6. Verksamheten bedrivs på en internationell nivå.
7. Användande av våld eller andra metoder för hot.
8. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer
9. Deltagande i penningtvätt.
10. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin.
11. Strävan efter vinning och / eller makt.

Av de ovan angivna punkterna måste minst sex av dem föreligga och av dem är punkt 1, 3,5 och 11 obligatoriska och måste föreligga.

En ytterligare definition av intresse är den som återfinns i den gemensamma åtgärden 98/733/RIF²⁰. Denna definition spelar en stor roll vid tillämpningen av bland annat rambeslutet om människohandel.²¹ En kriminell organisation definieras däri som en strukturerad sammanslutning, inrättad för en begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsberövande åtgärd på upp till minst fyra år eller ett strängare straff oavsett om brotten är ett mål i sig själv eller ett medel för att erhålla materiella fördelar och i förekommande fall ett sätt att otillbörligt påverka offentliga myndigheters verksamhet.²²

Den sista av de internationella definitioner jag tänker nämna är den som finns i Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Enligt konventionens andra artikel anses en organiserad brottslig sammanslutning vara en strukturerad sammanslutning som finns under en viss tid, bestående av tre eller flera personer och som handlar i samförstånd i syfte att begå ett eller flera grova brott eller överträdelser som är straffbelagda i enlighet med konventionen för att, direkt eller indirekt uppnå ekonomisk eller annan materiell vinning. I konventionen skall uttrycket ”ekonomisk eller annan vinning” tolkas i vid bemärkelse så att däri innefattas brott som begås för att t.ex. bereda gärningsmannen sexuell tillfredsställelse.²³

Vid sidan av dessa internationella definitioner finns det fortfarande svenska nationella definitioner. En viktig sådan är den som återfinns i Riksåklagarens allmänna råd om verksamheten vid de internationella åklagarkamrarna. Definitionen lyder:

”Med organiserad brottslighet avses att flera personer misstänks samverka i allvarlig brottslighet. Med gränsöverskridande brottslighet förstås sådan brottslighet där utredningen kräver samverkan

²⁰ EGT L 351, 29/12/1998 s.1ff.

²¹ EGT L 203, 1.8.2002, s.1.

²² RIF 98/733/RIF, Artikel 1.

²³ Promemoria ”Sveriges tillträde till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet”, s.6f.

och/eller samordning med utländska myndigheter eller som i övrigt gäller utredning i fler än ett land. Med allvarlig brottslighet avses bland annat grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling, handel med bilar, vapen, sprit, cigaretter och andra varor ((grovt smuglingsbrott, grovt tullbrott och grov obehörig befattning med smuggelgods samt grovt häleri), penningtvätt (häleri och penninghäleri), grov människosmuggling (brott mot 10 kap. 2a § andra stycket eller 5 § utlänningslagen/1989:529/), människohandel (brott enligt 4 kap. brottsbalken såsom människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge eller grovt olaga tvång, brott enligt 6 kap. brottsbalken som grovt koppleri eller brott mot 10 kap. 2a andra stycket eller 5 § utlänningslagen /1989:529/), folkrättsbrott).”²⁴

4.3 Smörhåleteorin

Denna teori innebär att kriminella söker sig till de länder som har den mildaste strafflagstiftningen. Detta kallas ”jurisdictional shopping”. Dessa stater blir således smörhål som lockar till sig kriminella från omvärlden. Detta blir även ett problem för omkringliggande stater i och med att landet i fråga blir en plattform för brottslighet som i sin tur spiller över gränserna till de andra länderna.

4.4 Allmänna situationen inom EU

Den förhärskande synen på den organiserade brottsligheten inom EU kommer till uttryck i detta utdrag ur Europols situationsrapport för 2002:

”The threat from organised crime in the EU has been a major political concern for several years. Most indicators point to increased organised crime activity in the EU, and changes in how organised crime groups work, which together point at an increased threat from organised crime.

Viewing political, economic, social and technological variables not as factors conducive to crime but rather the result of crime, a disconcerting view of the threat from organised crime appears. Politically, few organised crime groups pose a direct threat to the Member States, however some groups’ apparent reach into the fabric of the political system may at the very least make some people question the political system as such or its executive branches, including law enforcement. In many countries outside the EU, the situation is decidedly worse.”²⁵

Enligt denna betecknas den organiserade brottsligheten som ett växande fenomen som utgör ett ökande hot mot medlemsländerna och gemenskapen.

²⁴ RÅFS 2001:9, den 30 oktober 2001.

²⁵ Europol situation report for 2002:

[http://www.europol.eu.int/index.asp?page=EUOrganisedCrimeSitRep2002#THE THREAT FROM ORGANISED CRIME](http://www.europol.eu.int/index.asp?page=EUOrganisedCrimeSitRep2002#THE%20THREAT%20FROM%20ORGANISED%20CRIME). Kl. 9:55 den 16 maj 2003.

4.5 Situationen i Sverige

I Sverige bedöms den organiserade brottsligheten ha en låg påverkan på samhället i stort. Tendensen beskrivs dock som ökande.²⁶ I Sverige förekommer i princip ingen påverkan på politiska institutioner. Däremot förekommer en del påverkan på näringslivet. Detta område beskrivs följaktligen som det, där utvecklingen är mest oroande. Inom detta område förekommer den tätaste kontakten med den svarta och vita ekonomin.

²⁶ RKP/KUT 2002:12, s.48.

5 Det internationella perspektivet på den organiserade brottsligheten

5.1 Narkotikasmuggling

5.1.1 1961 års allmänna narkotikakonvention efter ändring genom 1972 års protokoll²⁷

Narkotikamissbruket blev under slutet 1800-talet ett alltmer allvarligt problem i delar av Europa och USA. Myndigheterna försökte ingripa med nationella kontrollåtgärder för att komma till rätta med problemen. Efterhand visade det sig att det var nödvändigt att söka internationellt samarbete för att minska odlingen i produktionsländerna och för kunna bekämpa smugglingen.²⁸

Den första konferensen som behandlade kontrollen av narkotika hölls i början av 1900-talet. Narkotikan som var i blickpunkten då var opium och dess beredning. Efter första världskriget kom andra droger i blickpunkten. Flera internationella konventioner där de viktigaste ägde rum 1925, 1931 och 1936 vidgade perspektivet till förutom opiater även kokablad och cannabis.²⁹

1961 års allmänna narkotikakonvention var menad att ersätta och sammanfatta samtliga av de tidigare konventionerna. Konventionen trädde i kraft den 13 december 1964. Genom denna konvention skapades ett internationellt kontrollorgan INCB med uppgift att övervaka det i konventionen upprättade kontrollsystemet.³⁰

Artikel 4 i konventionen föreskriver att konventionsparterna skall vidta sådana administrativa åtgärder som erfordras bl.a. för att i överensstämmelse med konventionens föreskrifter begränsa produktion, tillverkning, export och distribution av, handel med samt användning och innehav av narkotika som inte är till uteslutande medicinska och vetenskapliga ändamål.³¹

Konventionens kontrollsystem baserar sig på att medlemsstaterna upprättar behovsprövningar, inger statistik över hanteringen med narkotika till kommittén samt accepterar en begränsning av den nationella tillverkningen och import till den sammanlagda mängden av legitim förbrukning. I konventionen finns ytterligare bestämmelser som avser att begränsa bland annat opiumproduktionen för internationell handel.

²⁷ Hämtat från prop. 1968:7, s.72f.

²⁸ Prop. 1968:7, s.72.

²⁹ Prop. 1968:7, s.72.

³⁰ Prop. 1968:7, s.72.

³¹ Prop. 1968:7, s.73.

Det finns även bestämmelser där parterna ålägger sig att använda ett särskilt system med särskilda tillstånd och att genomföra olika typer av kontroll för tillverkning, handel och distribution. Den internationella handeln skall enligt konventionen regleras av ett system med export- och importtillstånd.³²

Om någon av konventionsstaterna skulle missköta sina plikter enligt konventionen kan kommittén varsko övriga parter om detta. Kommittén kan även rekommendera parterna att begränsa import och export till landet i fråga och kommittén kan offentliggöra en rapport i frågan. Om det framkommer av den statistik som skickats in till kommittén, att den till ett land exporterade mängden narkotika, överstiger den enligt behovsberäkningen angivna totalmängden med ett tillägg för landets export, kan kommittén anmäla detta förhållande för de andra berörda staterna. De får därefter i princip inte lämna tillstånd till ytterligare export under året till det landet.³³

Enligt art 33 i konventionen skall parterna inte tillåta innehav av narkotika utan vederbörligt bemyndigande. I art 35 stadgas att parterna har förbundit sig att själva och i samarbete med internationella organisationer och andra länder förebygga och bekämpa olaglig handel med narkotika. Artikel 36 behandlar de påföljdsbestämmelser som parterna förbundit sig att införa för att motverka illegal narkotikahantering. Denna artikel lyder som följer:

1. Varje part skall, under vederbörligt hänsynstagande till sina konstitutionella förhållanden, vidtaga nödvändiga åtgärder för att odling, produktion, tillverkning, extraktion, beredning, innehav, erbjudande, utbudande till försäljning, distribution, köp, försäljning, överlåtelse av varje slag, förmedling, försändelse, transitering, transport, import och export av narkotika i strid med bestämmelserna i denna konvention, skola utgöra straffbara brott, när de begås avsiktligt, och att allvarliga brott skola vara belagda med adekvata straff, företrädesvis med fängelse eller andra frihetsberövande straff.
2. Under hänsynstagande till en parts konstitutionella förhållanden, rättsordning och inhemska lagar,
 - a. I. skall vart och ett av de i paragraf I uppräknade brotten betraktas som ett särskilt brott, om det förövas i olika länder;
 - II. skola avsiktlig delaktighet i nämnda brott, sammansvärjning i avsikt att begå och försök att begå sådana brott samt förberedande handlingar och finansiella operationer, som ha samband med i denna artikel nämnda brott, vara straffbara brott såsom föreskrives i paragraf 1;
 - III. skola domar, som fällts i utlandet för dessa brott tagas med i räkningen för att fastställa återfall; och
 - IV. skola förutnämnda brott allvarliga brott, vare sig de begåtts av infödda eller utlänningar, lagligen beivras av den part, inom vilkens område brottet

³² Prop. 1968:7, s.73.

³³ Prop. 1968:7, s.73f.

begåtts, eller av den part, inom vilkens område brottslingen påträffats, i fall hans utlämning icke är förenlig med lagarna i det land, till vilket begäran härom gjorts, och ifall brottslingen icke redan blivit ställd inför rätta och dömd.

b. Det är önskvärt, att i paragraf 1 och paragraf 2 a II angivna brott inbegripas under utlämningsbrott i varje utlämningstraktat, som är eller må bliva avslutad mellan parter, och att de erkännas som utlämningsbrott mellan de parter, för vilka fördrag eller ömsesidighet icke är villkor för utlämning; det förutsättes, att utlämning skall beviljas i enlighet med den parts lag, till vilken framställning om utlämning riktats, och att nämnda part skall äga rätt att vägra verkställa häktning av brottslingen eller bevilja utlämning, om vederbörande myndigheter anse brottet icke vara tillräckligt allvarligt.

3. Tillämpning av föreskrifterna i denna artikel skall vara beroende av bestämmelserna i en parts brottslagar i frågor rörande rättsskipning.
4. Bestämmelserna i denna artikel skola icke rubba den principen, att åsytade brott skola definieras, åtalas och straffas i enlighet med varje parts nationella lagar.

Artikel 37 anger att all narkotika, ämnen och material som använts vid eller avsetts för utförande av de i artikel 36 angivna brotten tas i beslag och förklaras förverkade. Artikel 39 stadgar att parter får införa strängare nationella regler än vad som föreskrivs i konventionen.

Detta är det grundläggande dokumentet för det mellanstatliga arbete som Sverige är delaktigt i. 1972 års tillägg till denna konvention syftade till att skärpa den internationella kontrollen över produktionen av de narkotiska ämnen som konventionen omfattar.³⁴

5.1.2 1971 års Wienkonvention om psykotropa ämnen

Denna konvention vidgade den internationella narkotikakontrollen till att även omfatta centralstimulerande medel och LSD.³⁵

5.1.3 Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen 1988

I denna konvention finns omfattande bestämmelser om åtgärder mot narkotikasmuggling. Dessa åtgärder omfattar bestämmelser mot bland annat penningtvätt och utökat internationellt samarbete i straffprocessuella frågor

³⁴ Prop. 1972:67, s.33f.

³⁵ Prop. 1972:67, s.33.

såsom utlämnande av brottslingar och överförande av förhandlingar mellan länder.³⁶

5.1.4 Förslag till rådets rambeslut om minimibestämmelser för brottsrekvisit och påföljder för olaglig narkotikahandel

Detta rambeslut började gälla den 23 maj 2001. Rambeslutets motivering var kortfattat att narkotikan är ett av de största problem som EU-medborgarna ställs inför och att detta problem inverkar negativt på samhället på många olika sätt. Narkotikan påverkar samhället socialt, ekonomiskt och organisatoriskt. Medborgarnas hälsa, livskvalitet och säkerhet hotas.³⁷

Detta beslut skall enligt rådet ses som ett led i den övergripande strategi mot narkotika som EU har gett sitt stöd åt.³⁸

I motiveringen anges också att bekämpningen av den olagliga handeln med narkotika främst är de enskilda medlemsstaternas ansvar. Den internationella dimension som narkotikahandeln har innebär att ett ingripande på EU-nivån kan stödja medlemsländernas nationella insatser.³⁹

Kommissionen anger i motiveringen att den anser att det krävs ett nära samarbete mellan medlemsstaternas domstols-, polis- och tullmyndigheter för att bekämpa den olagliga narkotikahandeln. Kommissionen anger vidare att det som krävs för att ett internationellt samarbete skall bli effektivt är att det är grundat på gemensamma principer och mål. Grunden är att olaglig narkotikahandel skall erkännas som ett brott och att det skall leda till ”effektiva, väl avpassade och avskräckande sanktioner i alla medlemsstater”.⁴⁰

I art 1 definieras olaglig narkotikahandel såsom att olovligen försälja och marknadsföra samt att för egen vinning odla, framställa, tillverka, importera, exportera, distribuera, bjuda ut, transportera, sända eller, om det sker för vidare överlåtelse i vinstsyfte, ta emot, förvärva eller inneha narkotika. Artikel 2 stadgar att medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att kriminalisera olaglig narkotikahandel. Artikel 3 anger att anstiftan, medhjälp och försök till brott skall vara kriminaliserade. I artikel 4 finns bestämmelser om vilka påföljder och straffnivåer som skall vara förknippade med olaglig narkotikahandel. Däri stadgas att medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att se till att de i rambeslutet beskrivna brotten leder till påföljder som är effektiva, proportionella och avskräckande, inbegripet frihetsstraff, där maximistraffen för en grov överträdelse inte får vara lägre än fem år. Artikel 5 anger omständigheter som skall vara försvårande. Artikel 6 anger förmildrande omständigheter. Båda dessa artiklar skall verka tillsammans med de nationella bestämmelserna på detta område inom respektive

³⁶ Artikel 3, 6, 7 Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen 1988.

³⁷ KOM(2001) 259 slutgiltig, s.2.

³⁸ KOM(2001) 259 slutgiltig, s.2.

³⁹ KOM(2001) 259 slutgiltig, s.2.

⁴⁰ EGT C 203 E, 27.8.2002, s.2.

medlemsland. Artikel 7 anger det ansvar som skall åligga juridiska personer för brott begångna mot artiklarna 2 och 3. Artikel 8 anger påföljder för brott begånget av en juridisk person. I artikel 9 finns regler för behörighet och åtal. Artikel 10 stadgar att medlemsstaterna skall samarbeta sinsemellan och bistå varandra i de förfaranden som kan bli aktuella vid brotten i artiklarna 2 och 3. Artikel 11 handlar om rambeslutets genomförande i medlemsländerna.

5.1.5 Förenta Nationernas konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet

Denna konvention skall komplettera FN konventionen mot olaglig hantering av narkotika. Konventionens övergripande syfte anges i artikel 1. Konventionen skall främja samarbete för att på ett mer effektivt sätt förebygga och bekämpa gränsöverskridande organiserad brottslighet. I konventionen finns en rad uppräknade brott som skall kriminaliseras. Art. 5 anger att det skall ske en kriminalisering av deltagande i en organiserad brottslig sammanslutning. Art. 6 stadgar att en kriminalisering skall ske av tvättning av vinning från brott. Art. 8 ålägger konventionsstaterna att kriminalisera korruption.

I övrigt innehåller konventionen omfattande bestämmelser om olika former av rättslig hjälp och samarbete. Det finns bestämmelser bl.a. om utlämning, internationell rättslig hjälp, domsrätt, förverkande, bestämmelser om brottsbekämpande åtgärder, skydd av vittnen och insamling av information om organiserad brottslighet. Bestämmelserna om rättslig hjälp är de mest omfattande. Artikel 18.1 anger att konventionsstaterna skall lämna varandra rättslig hjälp i brottmål i största möjliga utsträckning. Skälig anledning att misstänka att brottet är gränsöverskridande och att en organiserad brottslig sammanslutning är delaktig, skall räcka för att aktivera reglerna om rättslig hjälp. Vidare regleras utbytet av så kallad spontan information mellan konventionsstater. Rättslig hjälp får inte vägras med hänvisning till banksekretess enligt artikel 18.8. En anmodad stat får efter eget gottfinnande lämna rättslig hjälp även om inte dubbel straffbarhet skulle föreligga enligt art 18.9.

En ytterligare intressant aspekt på denna konvention återfinns i art 20 som bär titeln särskilda utredningsmetoder. I denna artikel nämns metoder som kontrollerade leveranser, elektronisk övervakning och operationer under täckmantel. I bestämmelsen uppmuntras konventionsstaterna att tillåta användning av sådana metoder. Konventionsstaterna uppmuntras även att sinsemellan sluta överenskommelser om att använda sig av särskilda utredningsmetoder inom ramen för det internationella samarbetet för att utreda misstänkta brott inom konventionens ram.

I konventionen klargörs även att det inte finns någon skyldighet för parterna att införa de angivna särskilda utredningsmetoderna i sin nationella lagstiftning. I konventionen finns även en bestämmelse om skydd av vittnen (art 24). Konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att tillhandahålla ett effektivt skydd mot möjliga repressalier för vittnen i

brottmål där brottet i fråga ingår i konventionen. Artikel 25 anger att även brottsoffer skall erbjudas hjälp och skydd. Informationsinsamling om den organiserade brottsligheten regleras i art 28. Konventionsstaterna skall överväga att i samråd med vetenskapliga och akademiska organ analysera den organiserade brottslighetens utveckling inom sitt territorium. I detta ingår även att undersöka under vilka förhållanden den verkar och samt de yrkesgrupper och teknologier som berörs. Konventionsstaterna skall också överväga att utveckla och utbyta analytisk sakkunskap avseende organiserad brottslig verksamhet med varandra och genom internationella och regionala organisationer. Varje konventionsstat skall utöver detta också överväga att se över sin praxis och sina konkreta åtgärder för bekämpning av organiserad brottslighet och utvärdera deras tillämpning och effektivitet.

Artikel 31 i konventionen reglerar förebyggande åtgärder. Konventionsstaterna skall på olika sätt främja metoder som syftar till att förebygga gränsöverskridande organiserad brottslighet. Konventionsstaterna skall vidare i enlighet med grundprinciperna i sin rättsordning, på olika sätt sträva efter att inskränka bl.a. de tillfällen som yppas för organiserade brottsliga sammanslutningar att uppträda på lagliga marknader med vinning av brott. Konventionsstaterna skall också verka för att främja återanpassning till samhället för de personer som fälls för brott som täcks av konventionen.

Utöver detta berörs frågor kring utbildning, tekniskt bistånd och samarbete mellan rättsvårdande myndigheter.

5.2 Trafficking

5.2.1 Förenta Nationernas konvention om avskaffande av diskriminering av kvinnor

Denna konvention tillkom år 1979 och trädde i kraft 1981. Dess syftet var att avskaffa all diskriminering av kvinnor. Konventionsstaterna skall enligt art. 6 vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution.

Konventionen påtalar att lagstiftning mot denna typ av företeelser är en lämplig åtgärd. I övrigt ger inte konventionen någon vägledning hur arbetet mot människohandel skall bedrivas. Konventionen saknar också definition av begreppet människohandel.

5.2.2 Förenta Nationernas tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn

Detta protokoll har ännu inte trätt ikraft. Protokollet är tilläggsprotokoll till FN:s konvention om gränsöverskridande brottslighet. Huvudprotokollet beräknas träda i kraft inom ett par år då 40 stater har ratificerat det.⁴¹

⁴¹ Prop. 2001/02:124, s.10.

Syftet med tilläggsprotokoll är trefaldigt: för det första att förebygga och bekämpa handel med människor med särskild hänsyn till kvinnor och barn, för det andra att skydda och stödja offren med full respekt för deras mänskliga rättigheter, för det tredje att främja samarbetet mellan stater för att uppnå syftet med tilläggsprotokollet. I tilläggsprotokollet har för första gången en internationellt accepterad definition på begreppet människohandel skapats.⁴²

Brottskonstruktionen består av tre delar: åtgärdsdelen, medeldelen och exploateringssyftet. En gärningsman skall vidta en av de åtgärder som är uppräknade i paragrafen. För att kunna vidta åtgärden använder personen i fråga något av de medel som anges däri. Åtgärden skall vidtas av gärningsmannen i exploateringssyfte. Därmed är brottet begånget.

Enligt protokollet skall med exploatering avses att exploatera annans prostitution eller andra former av sexuell exploatering, tvångsarbete, slaveri eller slaveriliknande sedvänjor, trälldom eller avlägsnande av organ.

I övrigt sägs att ett offers samtycke till exploateringen saknar relevans när någon av de uppräknade medlen har använts. När det gäller barn krävs inte att något av de uppräknade medlen använts för att brottet skall anses begånget. Barn är en person under 18 års ålder.⁴³

Samtliga stater inom EU har undertecknat konventionen samt tilläggsprotokollet. Även EU-kommissionen har undertecknat för gemenskapens räkning.⁴⁴

5.2.3 Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter

Konventionen stadgar att konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål i varje form.⁴⁵ Två tilläggsprotokoll till Barnkonventionen har blivit antagna av FN:s generalförsamling varav det ena handlar om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution. Enligt protokollet definieras handel med barn som:

”... varje handling eller transaktion genom vilken ett barn överläts från en person eller grupp av personer till en annan mot någon form av ersättning. Den straffrättsliga lagstiftningen skall täcka sådana förfaranden – oavsett om de är nationella eller gränsöverskridande och oavsett om de begås i organiserad form eller inte – som består i

- att erbjuda, leverera eller mottaga ett barn med syfte att sexuellt exploatera det, överföra dess organ i vinstsyfte eller använda barnet i tvångsarbete eller

⁴² Prop. 2001/02:124, s.10.

⁴³ Prop. 2001/02:124, s.10.

⁴⁴ Prop. 2001/02:124, s.10.

⁴⁵ Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, art.35.

– att såsom mellanhand otillbörligt framkalla ett samtycke till adoption i strid med tillämpliga internationella överenskommelser.”⁴⁶

Enligt protokollet så förbinder sig varje undertecknande stat att se till att dessa handlingar är straffbara och förbundna med lämpliga straff med hänsyn till brottens allvarliga natur. I protokollet finns även bestämmelser om kriminalisering av försök och medverkan, jurisdiktion och utlämning m.m.⁴⁷

5.2.4 Rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel

I rambeslutets första artikel åtar sig medlemsstaterna att vidta de nödvändiga åtgärder som krävs för att kriminalisera människohandel för arbetskraftsexploatering och sexuell exploatering.⁴⁸ Människohandel definieras som handlingar som innebär att det sker:

”... rekrytering, transport, överföring, hysande, senare mottagande av en person, inbegripet utbyte eller överföring av kontroll över denna person, om a) tvång, våld eller hot, inklusive bortförande, brukas, eller b) svikligt förfarande eller bedrägeri brukas, eller c) maktmissbruk eller utnyttjande av en utsatt belägenhet förekommer, som är av sådan art att personen inte har något annat verkligt eller godtagbart val än att ge efter för det missbruk eller utnyttjande som utövas, eller d) betalning eller förmåner ges eller tas emot för att erhålla medgivande från en person som har kontroll över en annan person.”⁴⁹

Detta skall ske i syfte att exploatera den personens arbetskraft eller tjänster, inbegripet åtminstone tvångsarbete eller obligatoriska tjänster, slaveri eller sådana förhållanden som kan liknas vid slaveri eller trälldom, eller i syfte att exploatera honom eller henne i prostitution eller andra former av sexuell exploatering, inbegripet pornografi. Samtycke från ett offer för människohandel skall sakna betydelse. I artikel 2 stadgas att anstiftan, medhjälp, främjande och försök skall kriminaliseras. Artikel 3 behandlar de påföljder som skall följa på brottet. Påföljderna skall vara effektiva, proportionerliga och avskräckande. Maximistraffet för ett grovt brott skall vara minst åtta års fängelse. Maximistraffet skall enligt andra stycket användas om brottet:

- a) har inneburit att brottsoffrets liv har satts på spel genom uppsåt eller grov oaktsamhet, eller
- b) brottet har begåtts mot ett offer som var särskilt utsatt.

⁴⁶ Prop. 2001/02:124, s.11.

⁴⁷ Prop. 2001/02:124, s.11.

⁴⁸ EGT L 203, 1.8.2002, s.1.

⁴⁹ Rambeslut av den 19 juli 2002 in åtgärder för att bekämpa människohandel, art 1.

Ett brottsoffer är särskilt utsatt om offret är under den sexuella självbestämmandeåldern enligt nationell lagstiftning och om brottet har begåtts i syfte att exploatera honom eller henne i prostitution eller andra former av sexuell exploatering, inbegripet pornografi, eller

c) brottet har begåtts med användande av grovt våld eller orsakat brottsoffret särskilt allvarlig skada, eller

d) brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation.

Med kriminell organisation avses i artikeln såsom begreppet har definierats i den gemensamma åtgärden 98/733/RIF.⁵⁰

⁵⁰ Se kap.2 ovan.

6 Narkotikasmuggling

6.1.1 Lagstiftning

Narkotikasmuggling regleras i NSL. De typer av förfaranden med narkotika som är kriminaliserade är uppräknade i 1§ NSL. Den gemensamma brottsbeteckningen för dessa förfaranden är narkotikabrott. Straffet för narkotikabrott är fängelse i högst tre år. Brottet är indelat i grader där förutom brott av normalgraden även finns ringa narkotikabrott som regleras i 2§ och grovt narkotikabrott som regleras i 3§. Straffet för ringa brott är böter eller fängelse i sex månader och för grovt brott fängelse i lägst två år och högst tio år.

Vad som anses som narkotika regleras i förordning (1992:1554) om kontroll av narkotika.

Narkotikabrott anses som ett artbrott och föranleder därför i normalfallet fängelse såtillvida det inte är ringa.⁵¹ När det gäller straffvärdet kan kort sägas att, avgörande är, vilken substans det rör sig om och i vilken kvantitet. Substanserna är ordnade i en fallande skala med heroin i toppskiktet och droger som hasch och marijuana i bottenskiktet.

NSL skapades som en direkt följd av Sveriges tillträde till 1961 års narkotikakonvention. I 1961 års narkotikakonvention stadgas det att allvarliga brott skall vara belagda med adekvata straff, företrädesvis med fängelse eller andra frihetsberövande straff. I Sverige kom implementeringen av denna konvention att innebära att straffmaximum för grov smuggling av narkotika höjdes till fängelse i fyra år.

Två av remissinstanserna hade invändningar mot att brottet uppgraderades. Dessa två var dels Svea hovrätt och dels Fylleristrafutredningen.⁵²

Fylleristrafutredningen framhöll att smuggling av större partier koncentrerad sprit eller av vapen och ammunition ur samhällets synpunkt kunde vara väl så farliga som narkotikasmuggling. Vidare ifrågasatte Fylleristrafutredningen den allmänpreventiva effekten av straffskärpningar. Enligt Fylleristrafutredningen tydde mycket på att straffhot inte hade någon avhållande effekt. Det som driver den illegala narkotikaförsäljningen, menade man, var ett rent profitintresse och att detta påverkades inte av en straffskärpning. För allmänpreventionens skull ansågs det viktigare att beteendet som sådant var kriminaliserat än vilka straffskalor som gällde. För det stora flertalet medborgare ansågs det egalt om straffmaximum sattes till två eller fyra års fängelse.⁵³

Rikspolisstyrelsen menade att det som i första hand avhåller från brott inte var straffets stränghet utan den risk för upptäckt som vederbörande hade att räkna med. Rikspolisstyrelsen tillstyrkte trots det förslaget om att höja straffmaximum med motiveringen att den kategori

⁵¹ Brottsbalken - En kommentar del III, supplement 9 januari 2003, s. 30:25.

⁵² Prop. 1968:7, s.92.

⁵³ Prop. 1968:7, s.92 f.

kriminella som sysslar med narkotikasmuggling kallt väger vinstmöjligheterna mot den påföljd som själva risktagandet medför.⁵⁴

År 1969 genomfördes ytterligare en straffskärpning.⁵⁵

Påföljden för grovt narkotikabrott höjdes till sex års fängelse.

År 1972 blev det återigen aktuellt med en straffskärpning.

Denna gång motiverades straffskärpningen av att narkotikahandeln i hög grad var internationaliserad. Den organiserade narkotikahandeln angavs inrikta sig systematiskt på de länder där en marknad fanns eller lätt kunde arbetas upp eller där vinstutsiktorna ansågs stora och där riskerna var acceptabla. Denna skärpning skedde i samband med att flera europeiska länder skärpte sina straff för grovt narkotikabrott vid samma tillfälle. Viljan att ha straffnivå i paritet med omvärlden och speciellt med de länder som gränsar till Sverige motiverade straffskärpningen. Ur propositionen:

” Skälen för att undvika stora skillnader i fråga om den straffrättsliga värderingen av narkotikabrott mellan Sverige och andra länder i vår närhet, gentemot vilka vi har öppna gränser, är inte mindre starka nu än de var år 1969. Enligt mening bör det med hänsyn till den utveckling som ägt rum utanför våra gränser övervägas att höja maximistraflet för grova narkotikabrott så att svensk lagstiftning kommer i paritet med finsk, norsk och västtysk lagstiftning. Enligt vad jag har inhämtat är det inte uteslutet att även den danska lagstiftningen kommer att ändras i samma riktning. I Danmark är straffmaximum liksom hos oss f.n. fängelse i sex år.

Man får naturligtvis samtidigt se till att straffskalan för grovt narkotikabrott inte blir så vid att maximistraflet ter sig orimligt högt i jämförelse med straffen för andra från kriminalpolitisk synpunkt likvärdiga brott i vårt rättssystem. Enligt min uppfattning blir detta emellertid inte fallet om man bestämmer sig för en höjning av maximistraflet till tio år. Lika stränga eller strängare straff förekommer för flera brott, som är jämförbara med grova narkotikabrott, till exempel spridande av gift eller smitta, mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse. För samtliga dessa gärningar är det högsta straffet fängelse i tio år eller på livstid, när brottet är grovt.”⁵⁶

Vidare tillade föredragande att han inte såg något behov av en allmän höjning av straffsattserna för narkotikabrott av olika grader. Inte heller fann han det önskvärt med en generell skärpning av domstolarnas praxis. Avsikten med den av honom föreslagna lagändringen var avsedd att få effekt endast beträffande den farligaste brottsligheten inom den kategori av förbrytelser som lagtekniskt hör hemma under rubriken grovt narkotikabrott.⁵⁷

År 1980 lades det fram en proposition⁵⁸ som syftade till att straffminimum för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende

⁵⁴ Prop. 1968:7, s.93 f.

⁵⁵ SFS 1969:33.

⁵⁶ Prop. 1972:67, s.27.

⁵⁷ Prop. 1972:67, s.28.

⁵⁸ Prop. 1980/81:76.

narkotika skulle höjas från ett till två års fängelse. Vidare syftade propositionen till att höja straffmaximum för narkotikabrott av normalgraden och för varusmuggling avseende narkotika från två till tre års fängelse. Även de kriterier som skulle ligga till grund för bedömningen av om ett brott skall bedömas som grovt justerades. Avsikten med justeringen var enligt propositionen att tillmäta gärningsmannens grad av hänsynslöshet, i förfarandet, en större vikt vid rättstillämpningen.⁵⁹

6.1.2 Omfattning

I Sverige finns en generell trend mot att fler individer prövar narkotika och att narkotikamissbruket ökar överlag. Antalet tunga missbrukare 1979 var ca 15 000. 1992 var siffran ca 19 000 och 1998 ca 26 000 individer. Vad som har skett efter 1998 är inte klarlagt. Det finns en naturlig koncentration av missbrukare till storstadsregionerna.⁶⁰

RKP nämner att narkotikasyndikaten använder sig av modern teknik för att sköta sina affärer. Internet lyfts fram som det främsta exemplet på det. Ny kommunikationsteknologi används för att hålla samman nätverken. Behovet av att både nationellt och internationellt samordna den polisiära verksamheten för att kontra detta lyfts fram.⁶¹

Cannabis är det vanligaste narkotiska preparatet i Sverige. Under år 2001 beslagtogs 553 kg. Huvuddelen av den cannabis som kommer till Sverige härstammar från Marocko.⁶² Dessa siffror ser dock aningen annorlunda ut i RKP/KUT 2003:1. Där uppges att under år 2001 beslagtogs 76 kg cannabis. Skillnaden, förmodar jag, beror på vilka typer av cannabis som räknas in. Skillnad görs i den sistnämnda rapporten på: växtdelar, cannabisharts och cannabis. Den totala mängden beslagtagna cannabis enligt RKP/KUT 2003:1 uppgår till minst 698 kg.⁶³

Efter Cannabis är amfetamin och andra syntetiska droger de vanligast förekommande i landet. Amfetaminet i Sverige kommer i de flesta fall från Nederländerna, Belgien och Polen. En växande del kommer från de baltiska staterna. Priset i svenska storstäder för amfetamin varierar mellan 100-300 kr per gram. I mindre orter fluktuerar priset mer. Där kostar det mellan 200-500 kr per gram. I Sverige beslagtogs under år 2002 ca 282 kg.⁶⁴

Heroinet som missbrukas i Sverige är huvudsakligen s.k. brunt heroin. Detta framställs och smugglas till Sverige från Pakistan och Afghanistan. Det vita heroin som förekommer kommer främst från ”Gyllene Triangeln”. En anmärkningsvärd förändring i tullens statistik är att beslagttaget heroin har fördubblats utan att detta har kunnat förklarats av motsvarande minskningar i Danmark och Norge. Priset för heroin varierar i likhet med de flesta andra droger beroende på om köpet sker i en storstad eller i en mindre ort. För vitt heroin kostar 0,2 g ca 500 kr i en storstad.

⁵⁹ Prop. 1980/81:76, s.1

⁶⁰ RKP/KUT 2003:4, s.4.

⁶¹ RKP/KUT 2003:4, s.5.

⁶² RKP/KUT 2002:12, s.22.

⁶³ RKP/KUT 2002:12, s.25.

⁶⁴ RKP/KUT 2003:4, s.7f.

Motsvarande pris för brunt heroin är 300-400 kr. Priset för motsvarande mängd vitt heroin i en mindre ort är 500-600 kr och för brunt heroin ca 500 kr.⁶⁵ Beslagen under år 2002 uppgick till 56,8 kg och under år 2001 till 32,2 kg.⁶⁶

Beslagen av kokain under 2001 uppgick till 39 kg.⁶⁷ Under 2002 uppgick beslaget till 41 kg. Inom hela EU uppgick beslagen till 60 ton. Missbruket av denna drog är framförallt koncentrerat till storstadsregionerna. Prisbilden för denna drog är ca 700-900 kr per gram i Stockholm och ca 1 000 kr i Göteborg/Malmö. Columbia svarar för ca 75 % av världens kokainproduktion. Sjötransporter är det huvudsakliga sättet att transportera kokainet till Europa. De vanligaste införselländerna till Europa är Spanien och Holland.⁶⁸

Andra preparat som förekommer är t.ex. kat. Stora beslag av denna narkotiska växt gjordes under 2001.⁶⁹ Odlingen av kat sker i länderna på den södra delen av den arabiska halvön samt i länderna på Afrikas Horn, Kenya och Tanzania. Kat kostar ca 100 kr för 160 gram. Missbruket av denna drog har anknytning till grupper från Etiopien och Somalia. Kulturellt är bruket av kat socialt accepterat i stora delar av dessa grupper.⁷⁰

En annan drog som ökat i popularitet är rohypnol. Detta läkemedel smugglas till Sverige och Norge vanligtvis från Ryssland via Litauen. Enligt stockholmspolisen är detta, den snabbast ökande drogen på gatunivå. Den beskrivs som billig och lättillgänglig och utgör därmed ett stort problem.⁷¹

Enligt RKP kan generellt sägas att tullens och polisens beslagsstatistik fortsätter att visa en ökande tendens. Orsaken till det är sannolikt ökad smuggling. Resultatet kan även till viss del förklaras med ökad effektivitet i tullens och polisens insatser. I övrigt anges att på sikt kan amfetamin komma att tränga ut cannabis som den vanligaste drogen.⁷²

⁶⁵ RKP/KUT 2003:4, s.34.

⁶⁶ RKP/KUT 2003:4, s.39.

⁶⁷ RKP/KUT 2003:4, s.44.

⁶⁸ RKP/KUT 2003:4, s.43.

⁶⁹ Sammanlagt 3463 kg. RKP/KUT rapport 2002:12, s.25.

⁷⁰ RKP/KUT 2003:4, s.30.

⁷¹ RKP/KUT 2003:4, s.5f.

⁷² RKP/KUT 2003:4, s.6f.

6.1.3 Rättspraxis

Det är aningen problematiskt att hitta rättsfall där domstolarna uttalar sig om organiserad kriminalitet. Oftast är det mängden med narkotika som i första hand bestämmer straffvärdet. Domstolarna kommenterar i vissa fall till exempel att handlingen ingått i en större plan. Det är dock vanskligt att dra någon slutsats hur mycket det faktumet ensamt har påverkat straffmätningen. Följande rättsfall är refererade för att exemplifiera detta och ge någon form av praktisk utblick.

6.1.3.1 NJA 1987 s.680

Tre personer beslutade gemensamt och i samråd att köpa mellan 0,5 – 1 kg heroin i Turkiet. Narkotikan var avsedd att insmugglas till Sverige för att distribueras i landet. En person i sällskapet (Johan M) skulle köpa narkotikan av en kontakt och smuggla in den i Sverige. För detta ändamål hade han med sig 50 000 sek till Turkiet. På grund av en rad faktorer ägde affären inte rum utan Johan M återvände till Sverige med oförutträttat ärende. HD gjorde bedömningen att hans handlande ingick i en större brottsplan som han själv varit med om att besluta. Han dömdes för den ovan beskrivna gärning för försök till grovt narkotikabrott. Fängelsestraffet blev 1 år och 8 månader. I detta ingick även en dom för narkotikabrott av normalgraden samt stämpling till grov varusmuggling.

6.1.3.2 NJA 1991 s.255

Den belgiska medborgaren Ludovicus van den B. fälldes för grovt narkotikabrott och dömdes i HD till tio års fängelse. Brottet bestod i att L vid fem tillfällen hade transporterat sammanlagt ca 26 kg amfetamin till Sverige från Belgien. Vid ett av tillfällena (åtalspunkten 5) rörde det sig om ett mycket stort parti om 14 kg amfetamin.

HD uttalade att L vid upprepade tillfällen tagit befattning med stora mängder narkotika och att den sammanlagda kvantiteten var betydande. Vidare påtalades det att L medverkat som kurir i en organiserad och yrkesmässig internationell verksamhet av stor omfattning. Brottsligheten betecknade av HD som högt kvalificerad. Kuriren uppgift ansågs också var en viktig del i distributionskedjan. Detta sammantaget förtjänade enligt HD ett strängt straff.

6.1.3.3 NJA 1992 s. 679

Fem personer stod åtalade för att på ett eller annat sätt vara associerade med ett stort beslag av narkotika som hade gjorts i Göteborgs hamn den 10 januari 1992. Beslaget var på 39 kg kokain. Av de åtalade personerna var två chilenska medborgare medan de övriga var italienska. Tullpersonalen

plockade ut kokainet och förseglade de russinlådor som kokainet hade legat förslutet i. Detta gjordes för att kunna följa hela smugglingskedjan. Anledningen att detta blev ett fall för HD var frågan om det är möjligt att göra sig skyldig till försök till brott, när det som i detta fallet är existentiellt omöjligt.

TR:n dömde de Jorge C, personen som ansvarade för transporten till Sverige, för grovt narkotika brott och försök till varusmuggling. Straffet bestämdes till tio års fängelse. Denna bedömning stod sig genom hela fallet. Rene R, representant för säljarsidan i transaktionen, dömdes för försök till grovt narkotikabrott. Straffet blev även i hans fall tio års fängelse.

Detta ändrade i HovR till nio års fängelse. Sergio N och Mimi C, båda tillhörde köparledet, bedömde ha begått förberedelse till varusmuggling och förberedelse till grovt narkotikabrott. Straffet löd på nio års fängelse. Åtalet för förberedelse till varusmuggling ogillades i HovR:n och istället för förberedelse till brottet, dömdes de för försök därtill. Straffet ändrades av den anledningen till åtta år. Bruno P, även han representant för säljarsidan, dömdes i TR:n för förberedelse till varusmuggling och förberedelse till grovt narkotikabrott till fängelse i åtta år. HovR:n ogillade åtalet för förberedelse till varusmuggling. Han dömdes istället för försök till grovt narkotikabrott. Fängelsestraffet blev sex år.

6.1.3.4 NJA 1993 s. 292

Fallet rör en skeppare, som på sitt lastfartyg (m/s Fuga), transporterat sammanlagt fem och ett halvt ton cannabis, vid två olika tillfällen, från Marocko till Holland. Anledningen till att fallet tog sig till HD var att en av narkotikalasterna hade transporterats även till England och Danmark innan den slutligen togs till Holland.

Fråga fanns om hänsyn skulle tagas till Hollands lindrigare straff för brottet. I denna del uttalade TR att när straffvärdet för narkotikabrott skall bedömas, är mängden narkotika som hanterats, en av de faktorer, som har störst inverkan. I fallet rörde det sig om kvantiteter som ditintills saknat motsvarighet i tidigare praxis. Mängden i sig själv innebar i princip maxstraff. Straffvärdet för gärningen som helhet ansågs av TR överstiga straffskalans övre ram.

TR:ns bedömning stod sig genom de övriga instanserna. I straffet togs den Holländska straffskalan i beaktning enligt BrB 2:2 st. 3 och straffet blev fängelse i fyra år. I HD var två domare skiljaktiga och menade att oinskränkt svensk kompetens enligt lagstiftaren skulle gälla på internationellt vatten och att denna ordning var i överensstämmelse med Sveriges internationella åtaganden på narkotikaområdet (1961 års allmänna narkotikakonvention med 1972 års tilläggsprotokoll och 1971 års konvention om psykotropa ämnen samt Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen 1988).

7 Människohandel

7.1.1 Lagstiftning

Människohandel för sexuella ändamål regleras i 4 kap. 1a§ brottsbalken:

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel förmår någon att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat land i syfte att personen där skall utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3 eller 4 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål, döms för människohandel för sexuella ändamål till fängelse i lägst två och högst tio år.

För människohandel för sexuella ändamål döms också den som tar emot, transporterar eller inhyser en person som kommit till ett land under de förhållanden som anges i första stycket, om det sker med användande av sådant otillbörligt medel och i sådant syfte som anges där.

Den som begår en gärning som avses i första eller andra stycket mot en person som inte har fyllt arton år skall dömas för människohandel för sexuella ändamål även om inte olaga tvång, vilseledande eller något annat sådant otillbörligt medel använts.

Är ett brott som avses i första- tredje styckena mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

En parlamentariskt sammansatt grupp tillsattes under år 1998 av regeringen. Dess uppdrag var att göra en översyn över lagstiftningen kring sexualbrott samt vissa angränsade frågor. Kommittén skulle särskilt utreda om det fanns behov av ett särskilt brott inriktat mot handel med människor, främst kvinnor och barn. Resultatet av arbetet inom kommittén framlades i dess slutbetänkande ”Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor”⁷³. I detta betänkande föreslås att det skall införas två särskilda bestämmelser om straffansvar för människohandel för sexuella ändamål - ett brott för handel med vuxna med maximistraff åtta år och ett brott för handel med barn med maximistraff tio år.

Detta skedde med motiveringen att kommittén ansåg att de handlingar som tillsammans utgör en sådan handel är särskilt avskyvärda och att de därför bör motverkas straffrättsligt genom brottsbestämmelser med en särskilt sträng straffskala. Vidare fann kommittén att de flesta förfaranden som ingår i handel med människor för sexuella ändamål var kriminaliserade i svensk rätt.

⁷³ SOU 2001:14.

Flera av brotten i 4 kap. brottsbalken blir exempelvis aktuella när någon genom tvång eller vilseledande har förts till Sverige för att här utnyttjas i prostitution eller för att på annat sätt utnyttjas sexuellt. De brott i det kapitlet som kan bli aktuella är människorov, olaga frihetsberövande och försättande i nödläge. Även de brott i kapitlet vars skyddsobjekt är individens handlingsfrihet och personliga frid kan bli aktuella. Dessa brott är olaga tvång respektive olaga hot. Vid sidan av detta kan även brotten såsom misshandel och grov misshandel i kap. 3 aktualiseras. Koppleri eller grovt koppleri ingår som "naturliga" delar av brottet. Enligt propositionen har de fall av människohandel som har nått svenska domstolar har också bedömts som koppleri eller grovt koppleri. Ytterligare brott som kan ingå som delar i förfarandet är våldtäkt enligt 6 kap. 1 § brottsbalken. Det blir i så fall fråga om att döma i brottskonkurrens i de fall gärningsmännen fällt för samtliga brott. Straffvärdet skall då bestämmas med utgångspunkt i den samlade brottsligheten. Förutom detta brott kan andra sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken komma ifråga, såsom sexuellt tvång (2 §), sexuellt utnyttjande (3 §) och sexuellt ofredande (7 §). Den som organiserar eller hjälper till vid handeln över gränserna kan i vissa fall dömas också för brott mot utlänningslagen (1989:529). Trots detta intog kommittén ståndpunkten att en nytt brott skulle införas.

I proposition 2001/02:124 lade regeringen fram sitt lagförslag. I propositionen motiverades införandet av en särskild straffbestämmelse med att:

"Även om de olika delar som kan sägas ingå i det mer sammanfattande begreppet människohandel i stor utsträckning torde vara straffbara i Sverige i dag kan man ifrågasätta om de alltid, när de förekommer i sammanhanget människohandel, behandlas på ett fullt ut adekvat sätt i den gällande svenska lagstiftningen. Det finns inte någon enskild bestämmelse som täcker samtliga led.

Det kan också vara så att en del av de handlingar som agenter, organisatörer och transportörer vidtar inte är straffbara alls. En tillämpning av de olika gällande svenska bestämmelser som kan bli aktuella är ofta beroende av att någon ytterligare omständighet, utöver dem som ingår i själva människohandeln, är för handen. Exempelvis förutsätter flera av de bestämmelser som enligt gällande rätt kan aktualiseras för sin tillämplighet att det har inträtt en viss effekt. För tillämpning av vissa bestämmelser – människorov och olaga frihetsberövande – erfordras någon form av frihetsberövande.

Vidare kan sådana gärningar som bör medföra ansvar för gärningsmannaskap för det fullbordade brottet människohandel enligt de svenska reglerna ibland bedömas endast som förbrott eller medhjälp till brott. Vissa gärningar kan vara att bedöma som icke straffbara former av förbrott till förbrott eller förbrott till medhjälp. En kriminalisering av människohandelns alla led får alltså anses vara mer vidsträckt än vad som är fallet enligt de gällande svenska straffbestämmelserna. Straffskalorna enligt de svenska bestämmelser som i dag kan bli tillämpliga får också i flera fall anses vara otillräckliga.

Vad nu anförts talar enligt regeringens mening med styrka för att en särskild straffbestämmelse som täcker samtliga led av de mer typiska formerna av människohandel bör införas. Ett sådant särskilt straffansvar skulle bl.a. kunna bidra till att bättre synliggöra fenomenet handel med människor.”⁷⁴

Lagrådet hade invändningar mot regeringens lagförslag. Lagrådet anförde att övervägande skäl talade för att införandet av ett särskilt straffansvar för människohandel borde anstå till dess att ett beredningsunderlag som omfattar även frågan om anslutning till och genomförande av relevanta internationella instrument fanns att tillgå.⁷⁵ Regeringen invände mot detta att:

” Kommittén⁷⁶ var enig om att ett särskilt brott avseende handel med människor för sexuella ändamål borde införas. Sexualbrottskommitténs förslag tar sin utgångspunkt i tilläggsprotokollet till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn. Förslaget har stöd av en överväldigande majoritet av remissinstanserna. Det är också inom området sexuell exploatering, särskilt prostitution, som behovet i Sverige av effektiv lagstiftning i nuläget framstår som mest påtagligt. Även vissa myndigheter inom rättsväsendet, såsom Rikskriminalpolisen, har pekat på behovet av ett särskilt straffstadgande som berör handel med människor för sexuella ändamål. Således kan ett särskilt straffstadgande vara ett viktigt verktyg för en effektiv kamp mot människohandel och en förutsättning för ett väl fungerande internationellt samarbete.”⁷⁷

Mot denna bakgrund framstod det enligt regeringens mening inte försvarbart att avvakta med detta förslag till straffrättslig lagstiftning mot människohandel för sexuella ändamål. Regeringen sade sig acceptera att processen med införskaffande av beredningsunderlag i viss mån inte kunnat avslutas. Regeringen hänvisade till att frågornas komplexitet kunde tänkas leda till att denna process riskerade att dra ut på tiden. I övrigt hänvisades till att införandet av ett särskilt människohandelsbrott också innebar ett delvis genomförande av relevanta internationella instrument på ett mycket betydelsefullt område.⁷⁸

När det kom till frågan om vilka straffskalor som skulle sammanlänkas med brottet uttalade regeringen att människohandel var ett avskryvbart fenomen och att konsekvenserna för offren var förödande. Enligt regeringen hamnar offret ofta i en närmast slaveriliknande situation som offret varken kan påverka eller ta sig ur. En bestämmelse med straffansvar för sådan handel borde därför förenas med en sträng straffskala.⁷⁹

⁷⁴ Prop. 2001/02:124, s.18f.

⁷⁵ Prop. 2001/02:124, s.7.

⁷⁶ Sexualbrottskommittén.

⁷⁷ Prop. 2001/02:124, s.20.

⁷⁸ Prop. 2001/02:124, s.19f.

⁷⁹ Prop. 2001/02:124, s.29.

Regeringen jämförde människohandel med grovt koppleri, men framhöll att människohandel i regel är ett svårare brott. Av den anledningen måste straffvärdet vid människohandel ofta anses vara högre än vid ett grovt koppleri. Bestämmelsen om grovt koppleri har en straffskala på fängelse lägst två och högst sex år. Vidare diskuterades frågan om sexualbrottskommitténs förslag om skilda straffskalor beroende på om brottet hade begåtts mot ett barn eller en vuxen. Regeringen uttalade följande:

”Kommittén har föreslagit ett högsta föreskrivet fängelsestraff på åtta år när brottet riktats mot en vuxen person och ett högsta föreskrivet fängelsestraff på tio år när brottet riktats mot någon som inte har fyllt 18 år. Regeringen är visserligen av den uppfattningen att ett människohandelsbrott som begås mot barn typiskt sett är mer allvarligt än om samma brott begås mot en vuxen person. En uppdelning på olika straffskalor beroende på om offret är ett barn eller en vuxen person får emellertid anses tveksamt från systematiska utgångspunkter. Kommitténs förslag om ett högre högsta föreskrivet straff när brottet riktar sig mot en person som inte har fyllt 18 år bör därför inte genomföras. En annan sak är att brottet kan anses mer allvarligt när det riktat sig mot ett barn. I detta sammanhang kan också nämnas den allmänna straffvärdebestämmelsen i 29 kap. 2 § 3 punkten brottsbalken, enligt vilken som försvårande omständighet vid straffvärdet, vid sidan om vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt skall beaktas om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig.

Tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen är tämligen vidsträckt. Straffskalan måste därför vara så vid att den ger utrymme för en rimlig straffmätning i såväl de allvarligaste fallen av människohandel som i de fall där handeln t.ex. medfört en mer begränsad skada eller fara för offret.

Mot denna bakgrund anser regeringen att det högsta föreskrivna straffet bör vara fängelse tio år⁸⁰

Regeringen ansåg i likhet med kommittén att till den nya bestämmelsen skulle ett minimistraff på två år knytas. För fall som av någon anledning kunde karaktäriseras som mindre grova fogades en särskild straffskala på fängelse i högst fyra år. Ett brott ansågs enligt regeringen vara mindre grovt t.ex. om risken för utnyttjande varit liten. Regeringen anförde vidare att detta skulle beaktas tillsammans med faktorer som arten av det åsyftade utnyttjandet och det åsyftade utnyttjandets omfattning samt vad intrånget i annans frihet har inneburit i form av fysiskt eller psykiskt lidande eller kränkning.⁸¹

⁸⁰ Prop. 2001/02:124, s.29.

⁸¹ Prop. 2001/02:124, s.30.

7.1.2 Omfattning

För Sveriges del uppges det i RKP/KUT rapporten för 2001 att handel med kvinnor förekommer i Sverige. Fem undersökningar har inletts under 2001 om misstänkta fall. Ett av dem hade enligt rapporten lett till en fällande dom medan de övriga var fortsatt pågående vid tidpunkten för rapportens författande. Kvinnorna som blev utsatta för detta brott kom mestadels från Baltländerna, Ungern och Ryssland. KUT ansåg dock att trenden rörde sig mot att kvinnor från länder längre bort ifrån Sverige utnyttjades. Länder som Moldavien och Rumänien togs som exempel på det. Uppskattningsvis angav rapporten att mellan 200 till 500 kvinnor per år utsattes för handel.⁸²

Vidare finns misstankar om att vissa nätverk som används för att smugla kvinnor över gränsen även används för att befordra andra varor såsom narkotika etc.⁸³

Enligt Kriminalunderrättelsetjänstens rapport ”handel med kvinnor”⁸⁴ har det under 2002 skett en ökning av informationsinflödet samt av antalet inkomna ärenden till Rikskriminalpolisen. Informationen har inkommit från de olika polismyndigheterna, gränskontrollerna, sambandsmännen och från Migrationsverket. Trots detta ökade informationsflöde har det inte kunnat konstateras någon ökning av det faktiska antalet kvinnor som är utsatta för handel i Sverige. Det anges i rapporten att då polisen har undersökt inkomna tips, har det ofta istället rört sig om svartarbete eller andra typer av kriminell verksamhet som narkotikahandel. I vissa undersökningar har även framkommit att kvinnorna i prostitution har haft uppehållstillstånd och varit väl etablerade i det svenska samhället. I dessa fall har det inte kunnat bevisas att någon person har fungerat som organisatör av deras verksamhet.⁸⁵ Av denna anledning framhåller kriminalunderrättelsetjänsten att det är vanskligt att dra slutsatsen att den faktiska handeln med kvinnor har ökat. I rapporten framhålls parallellt med detta att det, i och för sig, inte finns något som tyder på, att handeln har minskat.

I rapporten framhålls vidare att den största delen av underrättelseinformationen berör områdena Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrbotten. Mellanstora och mindre städer berörs endast i ett fåtal underrättelser.⁸⁶

Under 2002 har tre förundersökningar rörande grovt koppleri/koppleri av normalgraden med samband till kvinnohandel inletts. Dessutom har tre förundersökningar rörande människohandel för sexuellt utnyttjande inletts. Ingen av förundersökningarna rörande sistnämnda brott har dock kommit till domstolsprövning. Beträffande de övriga brotten har en förundersökning lett till fällande domar mot fyra personer och i två av fallen pågick fortfarande förundersökningen vid rapportens författande.⁸⁷

⁸² RKP/KUT rapport 2002:12, s.35.

⁸³ SOU 2001:14, s.427.

⁸⁴ RKP/KUT rapport 2003:1.

⁸⁵ RKP/KUT rapport 2003:1, s.22.

⁸⁶ RKP/KUT rapport 2003:1, s.22.

⁸⁷ RKP/KUT rapport 2003:1, s.22.

I rapporten beskrivs de inblandade personerna främst som utländska medborgare eller personer med invandrabakgrund. Under 2002 har det dock framkommit en hel del information att även etniska svenskar deltar i människohandeln både inom och utom Sverige.⁸⁸

När det gäller aktörernas tillvägagångssätt nämns i rapporten att inresa till Sverige i regel sker med färja eller bil. En metod som börjar bli allt vanligare är att kvinnor från de baltiska staterna skickas eller reser till Finland via Sverige. Detta sker för att kvinnorna har avvisats från Finland sedan finska myndigheter misstänkt att de utnyttjas i prostitution.⁸⁹

Vidare konstateras att aktörerna i de flesta fall söker sin kundkrets inom den egna etniska gruppen. Kvinnornas etniska ursprung är oftast samma som aktörens, men det kan variera. Enligt rapporten kan detta bero på att kvinnorna rekryteras i sina hemländer, men att de säljs vidare under resans gång.⁹⁰ Internet verkar utnyttjas för handel med kvinnor. Problem som polisen har stött på är att hemsidor snabbt ändras. Andra former av utbudande av dessa kvinnor är handskrivna skyltar på trafikljus och trafikmärken. Dessa skyltar märks ofta ”massage” eller ”striptease”. Svårighet uppstår att bestämma om det är svenska eller utländska kvinnor som utnyttjas i verksamheten.⁹¹

Rapporten nämner också att flera europiska länder har haft problem med kriminella personer tillhöriga vissa MC-gäng och att dessa ibland ägnar sig åt människohandel. Dessa personer beskrivs i rapporterna som synnerligen våldsamma och brutala. I Sverige har polisens misstankar om att MC-grupper är inblandade i kvinnohandeln stärkts under 2002.⁹²

7.1.3 Rättspraxis

Då den särskilda straffbestämmelsen mot människohandel är relativt nytillkommen har ännu inga mål hunnit leta sig upp till HD. Vad detta beror på skall jag här låta vara osagt. Denna diskussion kan kanske föras med anknytning till min analys av brottet i slutkapitlet i denna uppsats. Vad jag här redovisar är de fall med anknytning till brottet som återfinns i RKP/KUT rapporten om handel med kvinnor.⁹³

7.1.4 Dom i Nacka Tingsrätt och Svea Hovrätt

Ärendet gällde en man från Irak som var misstänkt för grovt koppleri, olaga hot och misshandel mot två kvinnor från Estland. Den tilltalade kom i kontakt med kvinnorna i Estland genom en annons om välbetalt arbete. Underförstått i annonsen var att arbetet gällde sexuella tjänster och att kvinnorna skulle få 300-400 kr per köpare.⁹⁴

⁸⁸ RKP/KUT rapport 2003:1, s.22.

⁸⁹ RKP/KUT rapport 2003:1, s.23.

⁹⁰ RKP/KUT rapport 2003:1, s.23.

⁹¹ RKP/KUT rapport 2003:1, s.23.

⁹² RKP/KUT rapport 2003:1, s.23.

⁹³ RKP/KUT Rapport 2003:1, s.12ff.

Kvinnorna färdades med båt till Stockholm eskorterade av en man från Tallinn. De hämtades upp av den tilltalade som förde dem till en lägenhet i Fisksätra. Kvinnorna utnyttjades i prostitution redan samma dag. Kvinnorna hade 2-3 köpare om dagen. Den tilltalade tog hand om pengarna. Kvinnorna fick endast 200 kr per köpare. Under den tid de var i lägenheten hade kvinnorna ca 50 köpare och tjänade ca 4000 kr var. Enligt kvinnorna hade den tilltalade ytterligare en lägenhet som var belägen i Tensta där tre kvinnor från Tallinn utnyttjades av honom.

Den tilltalade behandlade kvinnorna mycket illa och en av kvinnorna lyckades fly ur lägenheten efter en tumultartad situation. Hon lyckades kalla på polis med en grannes hjälp. När polisen anlände till lägenheten hade den tilltalade försvunnit.

Tingsrätten ansåg att kvinnornas berättelse var trovärdig. Tillsammans med en polisman vittnesmål ansågs det styrkt att den tilltalade gjort sig skyldig till de gärningar som åklagaren lagt honom till last. Tingsrätten ansåg inte koppleribrottet som grovt då det begåtts under en förhållandevis kort tid. Enligt tingsrätten ansågs det inte heller klarlagt hur och i vilken omfattning som verksamheten har varit organiserad. Uppgiften om lägenheten i Tensta och de kvinnor som utnyttjades där ansågs inte styrkt.

Tingsrätten beaktade i straffmätningen att den tilltalade på ett hänsynslöst och förnedrande sätt utnyttjat de båda kvinnornas svåra belägenhet för att skaffa sig ekonomisk vinning.

Domen överklagades av både åklagaren och den tilltalade.

I Svea hovrätt skärptes straffet till fängelse i två år och sex månader för olaga hot, stöld och grovt koppleri. Skadeståndet till kvinnorna höjdes från 10 000 kr till 10 500 kr. Åklagaren yrkade att den tilltalade skulle dömas för grovt koppleri och att påföljden i vart fall skulle skärpas. Åklagaren hade även justerat gärningsbeskrivningen genom att lägga till att kvinnorna utnyttjats på ett hänsynslöst sätt.

Hovrätten ansåg kvinnornas berättelse som trovärdig och att deras berättelse därmed skulle läggas till grund för bedömningen i målet. Åtalet ansågs därigenom styrkt. Hovrätten menade att den tilltalade hade haft en framträdande roll i verksamheten och att verksamheten föreföll ha varit mycket välorganiserad. Hovrätten pekade på omständigheter som att annonsering skett, visumanskaffning, eskort under kvinnornas resa och assistans vid inresan. Tilltro fästes vidare till kvinnornas uppgift om att ytterligare kvinnor varit inblandade i verksamheten och att förhållandena för dem varit liknade dem som de två kvinnorna vittnat om. Kopplerigärningen bedömdes ha ingått som ett led i en organiserad verksamhet som bedrivits i en större omfattning. Kvinnornas situation ansågs vidare ha utnyttjats på ett hänsynslöst sätt. De hade av pressande ekonomiska skäl kommit till Sverige för att utnyttjas i prostitution. Deras situation uppfattades som mycket utsatt då de befann sig i ett främmande land och utan att kunna språket. Detta ledde till att gärningen bedömdes som grovt koppleri. Omständigheten att gärningen avsett en ganska begränsad tid föranledde ingen annan bedömning. I övrigt rubricerades gärningarna såsom tingsrätten gjort.

7.1.5 Dom i Stockholms Tingsrätt och Svea Hovrätt

En person dömdes den 16 juli 2002 till fängelse i fem år för våldtäkt, grovt koppleri, häleri och bokföringsbrott. Ett belopp om 1 020 000 kr förklarades förverkade. I denna koppleriverksamhet hade minst tjugo kvinnor från Estland, Litauen och Ryssland utnyttjats i prostitution. Samtidigt med den tilltalade dömdes även hans hustru och ytterligare en kvinna till vardera tre månaders fängelse för koppleri. En man dömdes för bokföringsbrott.

Bakgrunden till detta fall var ett tillslag mot en lägenhet på Södermalm. Enligt polisens spaningar fungerade denna lägenhet, tillsammans med ytterligare en lägenhet och en verkstad, som bordeller. Den tilltalade hade, dels tillhandahållit lokaler för verksamheten, dels hämtat kvinnorna när de kom till Sverige och transporterat dem till köpare, dels inkasserat den ersättning som kvinnorna fick då de prostituerades.

Tingsrätten fann det styrkt att den tilltalades koppleriverksamhet hade pågått under en längre tid och omfattat ett stort antal kvinnor. Enligt de uppgifter som tingsrätten baserade sin bedömning på har det vanligen funnits tre till fem kvinnor i verksamheten. Var och en av dessa kvinnor har haft tre till fem köpare per dag. Köparna har betalt minst 600 kr för de sexuella tjänsterna. Kvinnorna har dessutom betalt den tilltalade 500 kr per vecka i hyra.

Den tilltalade dömdes även till ansvar för våldtäkt då han tilltvingat sig sex av en av de prostituerade kvinnorna. Domen i tingsrätten överklagades.

Svea hovrätten avgjorde domen 30 oktober 2002. Hovrätten skärpte fängelsestraffet till 6 år. Den tilltalade dömdes även för olaga hot. Två av kvinnorna uppgav att de flera gånger rest tillbaka till sina hemländer. Men att de hämtats hem av den tilltalades kontaktperson.

8 Analys

8.1 Narkotikasmuggling – varför de höga straffen?

Jag kommer först att gå igenom de argument som har använts för att motivera dagens straff och därefter granska dem lite närmare.

För det första har höjningar av straffnivån motiverats med att det är nödvändigt att anpassa straffen till länder i vår närhet. Detta argument får sägas vara en direkt produkt av smörhålstänkandet.

För det andra förekommer argument som går ut på att det internationella samarbetet underlättas, på ett eller annat sätt, av gemensamma straffnivåer.

För det tredje betonas den skuld som narkotikasmugglaren gör sig skyldig till. I de fallen hänvisas ofta till narkotikans påverkan på samhället i stort.

För att börja med smörhålsteorin förefaller det mig märkligt att låta en högst omdebatterad teori ligga till grund för straffhöjningar. Det går inte med säkerhet att säga att det landet som har lägst straffnivå också kommer att bli det land där den organiserade brottsligheten i första hand kommer att rota sig. Om ett land skulle vara en smörhåla, vad är det som säger att det är straffsatserna som gör det till en smörhåla? Säkerligen är saken mer komplicerad än så.

Det verkar finnas en enighet inom berörda departement och remissinstanser att upptäcktsrisken är en avgörande faktor för minskandet av brottslighet. Men det tycks inte som om det kommer till uttryck i lagstiftningen. Reflexmässigt uttalas att det förvisso är upptäcktsrisken som är den viktigaste faktorn, men straffen borde nog höjas ändå. Kanske resoneras det som att alltid har det väl någon preventiv effekt, och har det inte det, så ser det i varje fall bra ut. Väljarna märker att man inte ryggar för att ta itu med problemet.

Det verkar inte vara någon form av försiktighetsprincip som vägleder lagstiftningsarbetet i fråga om straffhöjningar. I sådant fall hade det naturliga alternativet varit att, i brist på en tillförlitlig teori, inte genomföra några straffhöjningar.

Ett ytterligare problem som straffhöjningar generellt för med sig är att när ett brotts straffskala blir strängare finns det en naturlig risk att även övriga brotts straffskalor blir strängare. Denna risken uppstår p.g.a. proportionalitetsprincipen som det svenska straffsystemet är baserat på. Höjs straffet för de grova brotten, följer brotten av normalgraden efter och därefter övriga brott. Detta hänger delvis också samman med att det finns en rad olika ”intressegrupper” inom rättsväsendet och utanför som arbetar för att ”deras” brott skall uppgraderas och tas på allvar. Om ett brott

uppgraderas finns det alltså en överhängande risk att övriga brott följer med.⁹⁵

Nästa argument är att det internationella samarbetet underlättas. Men vilken funktion har harmoniserade straffnivåer egentligen för internationellt samarbete? För Sveriges del spelar de egentligen bara roll för tillåtligheten av utlämningsbeslut. Det internationella samarbetet borde främst vara avhängigt av faktorer som t.ex. utökade möjligheter till utredning över gränser, informationsutbyte, språkutbildning för rättspersonal etc. Alltså sådana faktorer som kan tänkas att öka risken och minimera den fördel den organiserade brottsligheten kan tänkas ha i förhållande till annan brottslighet p.g.a. sin gränsöverskridande natur. Bara straffnivån i sig kan knappast anses ha någon betydelse för att det internationella samarbetet skall löpa smidigt.

Sist men inte minst blir frågan om narkotikabrottsligheten och skuld aktuell, eller kanske klarare uttryckt narkotikabrottslighetens farlighet. Farlighet är ett subjektivt begrepp och det går i princip alltid att hänvisa till som anledning för att skärpa straff. Problemet är att ingen vet riktigt hur farlig denna typ av brottslighet egentligen är.⁹⁶ För att kunna skärpa straff på denna grund måste det finnas vetenskapliga svar på hur straffen påverkar olika individer och vilka lång- och kortsiktiga effekter straff och straffskärpningar ger för samhället i stort. Frågan är alltså om straffskärpningarna ger avsett resultat. I brist på svar blir de politiska motiveringarna för straffskärpningar ihåliga och inte annat än dåliga gissningar som förmodligen i slutändan tjänar andra intressen än samhällsnyttan.

I förarbeten har organiserad narkotikasmuggling jämförts med allmänfarliga brott såsom mordbrand, spridande av gift/smitta osv. Den som har gjort sig skyldig till narkotikasmuggling har således gjort sig skyldig till ett straff i skuldparitet med de ”klassiska” allmänfarliga brotten. Men är det inte principiellt fel att jämföra grovt narkotikabrott med denna typ av brott? Detta av den enkla anledningen att inget av de brotten innebär att offren frivilligt förgiftar sig, eller sätter sig själva i brand. Detta kan dock sägas vara fallet när det gäller narkotikasmugglingen. Oavsett vilka förslavande effekter som droger i alla former kan ha på den mänskliga naturen, går det inte att komma ifrån det faktum, att offret faktiskt själv injicerar sig eller på annat sätt tillföra drogen till sin kropp. Med detta menar jag att brottet förvisso är allvarligt, men att det till naturen är skilt från de allmänfarliga brotten. Det är på denna grund felaktigt att analogisera till de allmänfarliga brotten för att uppgradera straffskalan för narkotikasmuggling.

Dessutom är det oftast på det sättet att narkotikasmugglingen som avhandlas i våra domstolar inte har något offer överhuvudtaget. Detta är fallet i och med att narkotikan påträffas på plats eller i annat samband med gripandet av de misstänkta förbrytarna. Narkotikan har inte distribuerats och således inte förts ut i samhället och inte bidragit till de

⁹⁵ Se t.ex. ”Tio år med straffvärdet”, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 2000, s.137.

⁹⁶ Jag undrar emellanåt om man ens vet vad det är man skyddar. Det är dock en annan diskussion.

skadeverkningar som narkotikamissbruket onekligen har i det svenska samhället.

8.2 Människohandel för sexuella ändamål – varför ett särskilt brott?

När det gäller införandet av ett särskilt människohandelsbrott är det intressant att notera att förfarandet till största delen var straffbelagt redan innan införandet av en särskild straffbestämmelse. Regeringens motivering till införandet kan sammanfattas i följande punkter.

För det första att inget brott tidigare täckte hela förfarandet. Brottets fulla straffvärde kan således inte läggas på någon enskild individ.

Denna motivering innebär egentligen inte något annat än att individen borde åläggas en viss kollektiv skuld. Varje deltagare i kedjan straffas på sätt och vis för den sammanlagda effekten av brottet. Detta kan synas strida mot grundläggande rättsprinciper. Det finns dock en rad andra brott som har en liknande konstruktion. Våldsamt upplopp är ett av dessa. Det som krävs är ett överskjutande uppsåtsrekvisit liknande det vid försök. Den enskilda individen måste således ha uppsåt i förhållande till den sammanlagda effekten av brottet. Om lagstiftaren har intresse av att bestraffa denna typ av samarbetseffekt finns det få andra vägar att välja för konstruerandet av lagbestämmelsen. Det är omöjligt att komma åt hela effekten om alla delar bestraffas var och en för sig. Men det är förrädiskt var gränsen mot kollektiv bestraffning går. Detta kan till viss del kringgås genom att principen om att vars och ens personliga uppsåt är gränsen för skulden upprätthålls. Men ett allvarligt problem i denna kontext är att lagstiftning som på detta sätt skall täcka ett omfattande förlopp tenderar att bli vag till naturen och kan föranleda bevissvårigheter. Detta får onekligen sägas vara fallet när det gäller detta brott, hur förklaras annars den omständighet att ingen ännu fällts för brottet. Rättssäkerheten kräver tydliga och avgränsade brott.

Utöver denna problematik tillkommer omständigheter som att brottskonstruktionens utformning leder till att ärenden rörande människohandel blir mycket kostsamma att driva. Särskilt kostnadskrävande är de olika utredningsmetoder som används t.ex. teleövervakning, spaning, tolkar, uppehålle för kvinnorna under den tid de deltar i utredningsarbetet, eventuella resor till kvinnornas hemländer för att uppta kompletterande bevisning etc.⁹⁷

Vid sidan av detta finns också den potentiella risken för konflikter mellan åklagare och polisledningar rörande tilldelning av resurser för förundersökningar som en negativ faktor.⁹⁸

För det andra menar regeringen, att det underlättar det internationella samarbetet om Sverige ansluter sig till internationella definitioner på området. Denna straffbestämmelse sägs vara internationellt

⁹⁷ RKP/KUT Rapport 2003:1 "Handel med kvinnor", s.25.

⁹⁸ RKP/KUT Rapport 2003:1 "Handel med kvinnor", s.25.

gångbar, i och med att FN:s definition på människohandel,⁹⁹ varit utgångspunkten. Detta påstående är dock inte underbyggt i någon vidare mening i propositionen. Det låter självklart att det internationella samarbetet underlättas om alla jobbar med en gemensam definition. Men det i sin tur, behöver inte innebära, att alla ländernas lagstiftning behöver innehålla en särskild straffbestämmelse, för brottet i fråga. Huvudsaken får väl anses vara att de förfaranden som ingår i brottet är kriminaliserade. I vilken form de är kriminaliserade är av mindre intresse så länge det inte lägger hinder i vägen för en effektiv lagföring av brottet/ brotten och en adekvat bestraffning.

Regeringen anser för det tredje, att det är inom området sexuell exploatering, särskilt prostitution, som behovet av effektiv lagstiftning i nuläget framstår som mest påtagligt.¹⁰⁰ Detta styrks enligt regeringen av att vissa myndigheter inom rättsväsendet har uttryckt ett behov av ett särskilt straffstadgande rörande handel med människor för sexuella ändamål.¹⁰¹

Detta innebär enligt regeringen sammantaget att:

”...ett särskilt straffstadgande är ett viktigt verktyg för en effektiv kamp mot människohandel och en förutsättning för ett väl fungerande internationellt samarbete.”¹⁰²

Det är lätt att nicka åt detta påstående av bara farten. Men är inte huvudsaken att strafflagarna är utformade på sådant sätt att de täcker de förfaranden som konstituerar ett brott av detta slag. Det kan knappast vara något att sträva efter att ha så omfattande lagstiftning som möjligt, eller överlappande dito. Det kanske kan finnas pedagogiska skäl för att ha en brottsrubricering av detta slag, men det är inte heller nödvändigt för att effektivt bekämpa brottet (förutsatt att regeringen, med det sistnämnda, menar att effektivt bestraffa brottet). Det finns redan en systematik för straffmätning för flera brott.

Vad beträffar det internationella samarbetet framhålls från polishåll att det är ökade kunskaper och internationella kontakter som gör åklagarna bättre rustade att leda förundersökningar rörande handel med kvinnor. Det talas om att förtroenden byggs och att kontakter knyts inom det internationella samarbetet. Det som är problematiskt är olika länders sätt att se på prostitution. I Sverige är en viktig aspekt av bekämpning av människohandel att minska efterfrågan på prostituerade. Detta synsätt skiljer sig från det som återfinns hos många andra länder. Sambandet mellan handel med kvinnor och prostitution erkänns inte. Kvinnohandelns orsaker förklaras främst med fattigdom och låg levnadsstandard i kvinnornas hemländer.¹⁰³

⁹⁹ Förenta Nationernas konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn.

¹⁰⁰ Prop. 2001/02:124, s.20.

¹⁰¹ Prop. 2001/02:124, s.20.

¹⁰² Prop. 2001/02:124, s.20.

¹⁰³ RKP/KUT Rapport 2003:1, s.25f.

Det internationella samarbetets effektivitet avgörs således av en lång rad faktorer. En gemensam begreppsapparat är en av många fler faktorer som kan tänkas bidra till effektivisering.

En ytterligare aspekt på problemet är enligt RKP att det finns ett synbart glapp mellan den politiska viljan att bekämpa människohandeln och de prioriteringar som polisen gör för att bekämpa brottet. RKP nämner att det inom polisväsendet förekommer negativa attityder till offren för detta brott. De utgörs ofta av kvinnor som i många fall var prostituerade redan i sina hemländer och de får s.a.s. skylla sig själva.¹⁰⁴

Det är klart att negativ attityd hos de som skall utreda brottet påverkar utredningens effektivitet. Men frågan är om det inte i slutändan är en resursfråga. Om tillräckligt med resurser tillförs förundersökningarna behöver ingen friktion uppstå mellan de inblandade. Frågan är om inte den politiska viljan att införa brottsbegreppet också måste följas av den politiska viljan att fördela ut tillräckligt med resurser för utredningsarbetet.

8.3 Avslutande analys

När det gäller de båda brott som jag har granskat i denna uppsats, råder det, enligt min mening, ingen tvekan om att de är allvarliga brott. De är brott som orsakar stort lidande hos de drabbade. Samhället måste ta itu med de skadliga effekterna av dem. Straffhot och verkställighet av sådant är ett av de instrument, som de styrande i samhället kan använda sig av för att försöka komma till rätta med denna brottslighet. Stiftandet av nya lagar och med dem förbundna straff är ett väldigt tydligt uttryck för de värderingar som kan förväntas råda i ett samhälle. Där ligger till viss del också problemet med strafflagar. I och med att de är ett tydligt sätt för de styrande att visa utåt vilka handlingar som anses förkastliga, kan politiker lockas till att stifta lagar för ”syns” skull. Det ser ut som om någonting görs, men i själva verket bibehålls ett status quo på området.

Detta gäller speciellt ett område som organiserad brottslighet. Begreppet har ett oerhört stort massmedialt och politiskt värde. Där om råder inget tvivel. På sina håll hävdas att internationell brottslighet och speciellt organiserad brottslighet har vuxit fram till den dominerande hotbilden efter det kalla kriget.¹⁰⁵ Begreppet kan också sägas ha många funktioner i den politiska debatten, dels som en enande yttre fiende, dels en språngbräda för kritik mot olika politiska motståndare. Slutsumman blir att ett område, som egentligen är i behov av en djupanalys och åtgärder på flera olika plan, istället blir en tummelplats för skiftande politiska vindar och populistiska yttringar.

Min uppfattning av innehållet i förarbetena till de ovan behandlade lagarna är att de uppvisar tendenser till en offensiv straffrättspolitik. En politik som till viss del möjliggörs av områdets

¹⁰⁴ RKP/KUT Rapport 2003:1, s.25.

¹⁰⁵ Flyghed, Janne: ”Normalisering av det exceptionella - ett led i den sociala kontrollens expansion” s.50. I: Flyghed, Janne (red): Brottsbekämpning - mellan effektivitet och integritet, 2002.

karaktär som "tummelplats". Detta offensiva sätt att se på straffrättens funktion har lett bland annat till att straffet för smuggling av narkotika har höjts gång efter annan med hänvisning till den fara den utgör för samhället som sådant, samt att brottet människosmuggling för sexuella ändamål har införts trots att förfarandet i stort sett var kriminaliserat innan. Lagstiftningens symboliska verkan skall förmodligen inte underskattas, som anledning till införandet.

En av anledningarna till detta områdes "lösliga" karaktär att det inte existerar en vetenskap som med pondus, i likhet med naturvetenskaperna på sina områden, kan redovisa verkningar av kriminaliseringar, straff och straffhöjningar. Det finns helt enkelt ingen vetenskap som exakt kan ange vad som är effektivt i fråga om straffnivåer. Eller, detta är felformulerat av mig. Effektivt är subjektivt och kan betyda en rad olika saker i dessa sammanhang. Vad jag menar är att straffsystemets funktion måste klarläggas. Den lärdom som förmedlas av historien, att medborgarna behöver skydd mot staten får inte glömmas bort. Detta skydds gränser behöver ständigt försvaras och i dagens Sverige på vissa områden flyttas fram. Utanför denna skyddade zon har staten en skyldighet att minimera kriminaliteten. Statens medel skall därvid inte vara slag i luften utan bygga på den vetenskapliga forskning som insamlats i dessa frågor. Därmed minskas utrymmet för snabba, kortsiktiga och onödigt repressiva lösningar.

Käll- och litteraturförteckning

Europeiska Unionens lagstiftning

RIF 98/733/RIF

EGT L 351, 29/12/1998, s.1. Gemensam åtgärd av den 21 december 1998 beslutad av rådet på grundval av artikel K 3 i Fördraget om Europeiska unionen om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott.

EGT C 304 E, 30.10.2001, s.172. Förslag till rambeslut om minimibestämmelser för brottsrekvisit och påföljder för olaglig narkotikahandel.

EGT L 203, 1.8.2002, s.1. Rambeslut av den 19 juli 2002 om åtgärder för att bekämpa människohandel.

KOM (2001) 259 slutgiltig – 2001/01/4 (RNS)

Konventioner

1961 års allmänna narkotikakonvention efter ändring genom 1972 års protokoll.

1971 års Wienkonvention om psykotropa ämnen.

Förenta Nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen 1988.

Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet med tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn.

Förenta Nationernas konvention om avskaffande av diskriminering av kvinnor.

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter.

Litteratur

- Ulf Berg, mfl. Brottsbalken – En kommentar del III, supplement 9, Jan 2003, Norstedts
- P Asp, A. v. Hirsch SvJT 1999, 84:e årgången, Uppsala, Iustus Förlag, Norstedts tryckeri, Stockholm 1999
- Flyghed, Janne (red.) Brottsbekämpning - mellan effektivitet och integritet, Lund 2000
- Jareborg, Nils Straffrättsideologiska fragment, Iustus förlag, Uppsala 1992
- Hultman, Sara ”Moralen förvirrar och förblindar oss”. I: Apropå 2/2003
- Per Ole Träskman, Britta Kyvsgaard ”Vem eller vad styr straffrättspolitiken?”. I: Flores juris et legum – Festskrift till Nils Jareborg, 2002
- Vängby, Staffan ”Ideologin och dess konsekvenser” I: Tio år med straffvärdet, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 2000

Propositioner

- Prop. 1968:7
Prop. 1969:33
Prop. 1972:67
Prop. 1980/81:76
Prop. 1987/88:120
Prop. 2001/02:124

Internet

Europol situationsrapport
<http://www.europol.eu.int/index.asp?page=EUOrganisedCrimeSitRep2002#>
THE THREAT FROM ORGANISED CRIME. Kl. 9:55 den 16 maj 2003.

SOU

SOU 2000:88 Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella m.m.

SOU 2001:14 Sexualbrotten

Övrigt

Brå-rapport 1977:7 "Nytt straffsystem"

Brå-rapport 2002:7 "Organiserad brottslighet - lösa maskor och fasta nätverk"

Promemoria "Sveriges tillträde till Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet"

RKP/KUT rapport 2002:12

RKP/KUT Rapport 2003:1 "Handel med kvinnor" – Lägesrapport 5, 31 december 2002

RÅFS 2001:9, den 30 oktober 2001

Rättsfallsförteckning

NJA 1987 s.680

NJA 1991 s.255

NJA 1992 s.679

NJA 1993 s.292